ВЫДАННЕ АСВЕТНІКАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Настаўніцкая газета

Выходзіць з 20 снежня 1945 года

№ 10(5192)
Чацвер, 25 студзеня 2001 года

Кошт у розніцу — 47 руб.

Думка настаўніка

У чым выяўляецца сіла

Апошнім часам усё часцей і часцей псіхолагі і педагогі звяртаюцца да праблемы развіццёвага навучання, праблем адоранасці дзяцей, развіцця творчай асобы, да праблемы развіцця творчых магчымасцей. Як навучыць дзіця мысліць творча? Як прывіць любоў да разумовай дзейнасці, пераадолення цяжкасцей, праблем? Як захаваць цікаўнасць дзіцяці і даць ёй магчымасць прарасці ў высокую чуйнасць да праблем, умение бачыць і творча вырашаць іх?

Асноўным "тэхнічным", сродкам навучання вучняў, развіцця іх творчых здольнасцей па-ранейшаму застаецца мова настаўніка. Прыходзіцца канстатаваць, што за апошні час наша школа стала яшчэ бяднейшай у матэрыяльных адносінах: сталі няспраўнымі старыя прайгравальнікі, дыяпраектары, а новыя сучасныя тэхнічныя сродкі навучання ў школу не паступаюць. У Холхлаўскай сярэдняй школе, дзе я працую, навучанне інфарматыцы вядзецца на старых машынах "Карвет", хоць у свеце спецыялісты-інфарматыкі даўно выкарыстоўваюць у працы машыны наймоўшага пакалення. Можна сказаць, што мы вучым школьнікаў карыстацца сахой, якая адышла ў мінулае. Толькі палепшыўшы матэрыяльнае забеспячэнне школ, можна ўзняць узровень вучэбна-выхаваўчай работы, а значыць і магчымасці развіцця творчага патэнцыялу вучняў.

А хто будзе аспрэчваць тую вялікую ролю, якую адыгрываюць у развіцці творчых здольнасцей вучняў добрыя падручнікі? Пра падручнікі па рускай мове для 5-9 класаў мне даводзілася чуць розныя меркаванні: камусьці яны падабаюцца, нехта ставіцца да іх з'яўлення адмоўна. Мой пункт гледжання — падручнікі прызначаны для настаўнікаў, якія творча працуюць, маюць трывалыя веды ў галіне ўзаемін. Многія педагогі, характарызуючы новыя падручнікі па рускай мове, адзначаюць, што ў іх змяшчаецца мала практыкаванняў. Але ж вучоныя, працуючы над новымі падручнікамі рускай мовы, адабралі вучэбны матэрыял з улікам моўнай сітуацыі.

Добрым дадаткам да падручнікаў з'яўляецца дыдактычны матэрыял, а таксама апорныя канспекты для 5-6 класаў, падрыхтаваныя настаўніцай Красненскай сярэдняй школы Маладзечанскага раёна кандыдатам педагагічных навук Л.І.Строк. Канспекты — добрыя памочнікі ў навучанні вучняў. Яны развіваюць іх памяць, дапамагаюць засвойваць матэрыял і, дарэчы, карыстаюцца вялікай цікавасцю ў вучняў нашай школы.

Не сакрэт, што новыя падручнікі па рускай мове патрабуюць ад настаўніка творчага падыходу. Яны не прызначаны для настаўнікаў-кансерватараў, якія звыклі вучыць па-старому. Маючы сваёй мэтай перш за ўсё развіццё камунікатыўных здольнасцей вучня, падручнікі садзейнічаюць творчаму станаўленню яго асобы.

Акрамя сродкаў навучання важнейшай умовай творчага развіцця вучняў з'яўляецца здароўезберагальнае адукацыйнае асяроддзе. Паводле звестак медыкаў, толькі 10 працэнтаў здароўя чалавека залежыць ад умяшальніцтва ўрачоў і да 90 працэнтаў — ад генатыпу і ладу яго жыцця. Таму, каб вучань развіваўся творча, патрэбны "здаровы дух". Я пераканана, што супрацоўніцтва вучня і настаўніка немагчыма без фундаментальнага ведання апошнім псіхалагічнай навукі. У "Настаўніцкай газеце" карыфей беларускай педагогікі акадэмік І.Ф.Харламаў, на маё вялікае здзіўленне, спрабаваў развянчаць псіхалогію як асобную навуку і яе ролю ў адукацыі. Але, на шчасце, ёсць прафесіяналы высокага класа, інтэлігентныя, карэктныя (я маю на ўвазе найперш загадчыка кафедры псіхалогіі Акадэміі паслядыпломнай адукацыі У.А.Янчука), якія ўступілі ў дыскусію і змаглі давесці, што псіхалогія — вельмі важная, патрэбная навука ў сістэме адукацыі і што педагогіка ніколі не зможа выконваць тыя функцыі, якія павінна выконваць псіхалогія. Паводле слоў Л.Рожынай, у ЗША больш за ўсё запатрабаваны прафесіі юрыста, урача і псіхолага. Прагматычныя амерыканцы не такія ўжо недалёкія, каб марнаваць грошы на псіхалагічныя паслугі.

Упэўнена: псіхалагічная служба сістэмы адукацыі павінна змяняцца і па колькасных паказчыках, і па якасных. У педагога і ў псіхолага розныя сферы дзейнасці, але накірунак адзін — фарміраванне асобы вучня. Не настаўніку займацца псіхадыягностыкай, псіхакарэкцыяй, эксперыментальнай псіхалогіяй. Для гэтага ў кожнай школе (ад вялікай гарадской да малакамплектнай) павінны быць псіхолагі, якія маглі б на высокім прафесійным узроўні правесці і псіхадыягностыку, і карэкцыйную работу.

Я лічу, што ролю школьнага псіхолага для развіцця творчага патэнцыялу і настаўніка, і вучня недаацэньваць нельга. Канешне, можна павышаць псіхалагічную культуру і іншым шляхам — шляхам самаадукацыі. Цяпер кожны педагог мае магчымасць купіць разнастайную навуковую і навукова-папулярную псіхалагічную літаратуру. Цікавыя выданні серыі "Сам сабе псіхолаг". У даступнай захапляючай форме гэтыя кнігі вучаць, як стаць шчаслівым, пазбавіцца ад канфліктаў, стрэсаў, вучаць любіць сябе і іншых, вырашаць праблемы, якія маюць карані ў далёкім дзяцінстве.

Боязь двойкі, боязь другагодніцтва, боязь пакарання суправаджаюць чалавека вельмі доўга. Каб пазбавіцца ад страхаў, дапамагаюць псіхолагі і псіхалагічная літаратура. Кніга амерыканскага псіхолага Дж.Джампольскага "Любоў перамагае страх" робіць цуды. Яна — моцнадзеючы сродак супраць страху. А кнігі Ю.А.Мерзлякова "Шлях у краіну здароўя", "Шлях да даўгалецця"? Гэта ж наздвычай каштоўныя дапаможнікі пра тое, як захаваць сваё здароўе, як пазбавіцца ад хвароб, як быць шчаслівым. Бо толькі шчаслівы настаўнік можа выхаваць шчаслівага вучня. Сёння ж, на мой погляд, сярод сейбітаў разумнага, добрага, вечнага, мудрага зашмат чэхаўскіх белікавых, "выпрамілаў" (памятаеце Успенскага?). Яны самі не жывуць і іншым не даюць, не кажучы ўжо пра тых, каго выхоўваюць.

Лічу, што настольнай для настаўніка павінна быць кніга П.М.Яршова "Рэжысура як практычная псіхалогія". Яна змяшчае шмат карыснага, таму што настаўнік, як і артыст, працуе на публіку, карыстаецца той жа прыладай працы — словам. Толькі адзін жыве ў жыцці, а другі — на сцэне. Паводле слоў аўтара кнігі, майстэрства настаўніка — гэта яго прафесійная сіла. Яна выяўляецца ў тым ліку і ў творчым спакоі — упэўненасці настаўніка ва ўсім тым, што ён робіць на ўроку.

Выданне П.М.Яршова "Рэжысура як практычная псіхалогія" было настольнай кнігай у Святланы Леанідаўны Рабцавай — аўтара кнігі "Дзеці васьмідзесятых. Дзённік настаўніка". Кніга С.Л.Рабцавай — шчырая размова з чытачом пра цяжкасці і праблемы першых гадоў навучання ў школе, пра сцвярджэнне прынцыпаў гуманістычнай педагогікі. Аўтар робіць акцэнт на агульначалавечыя каштоўнасці, удзяляе ўвагу культуры ўзаемін, творчай дзейнасці вучняў.

Пры чытанні гэтай кнігі ў мяне з'явілася пачуццё радасці, што настаўніца нашай школы Я.Д.Еўдакімава, якая, магчыма, і не чытала гэтай кнігі, развівае творчую актыўнасць сваіх вучняў аналагічна С.Л.Рабцавай. Вучні Яўгеніі Дзмітрыеўны адрозніваюцца ад іншых выпускнікоў пачатковай школы. Па-першае, у іх ніколі не бывае праблем з дысцыплінай. Па-другое, вучні ўмеюць вучыцца, у іх сфарміравана ўменне здабываць веды, яны ведаюць ім цану. Па-трэцяе, яны валодаюць навыкам узаемін.

Каму належыць галоўная роля ў стварэнні спрыяльнага псіхалагічнага клімату ў класе? Канешне ж, настаўніку. Я.Д.Еўдакімава дбае, каб у класе ўсе вучні пачувалі сябе камфортна. Настаўніца падтрымлівае і паляпшае самаацэнку і самапавагу кожнага вучня ў праяўленні творчасці, заахвочвае поспехі і не затрымлівае ўвагу на няўдачах. Памылкі дзіцяці яна разглядае хутчэй як адсутнасць у яго вопыту, а не як падставу для пакарання і асмяяння. Псіхалагічны клімат у класе садзейнічае творчай актыўнасці, у вучняў адсутнічае страх памыліцца. Для развіцця творчага мыслення вучняў Яўгенія Дзмітрыеўна ставіць так званыя "адкрытыя" пытанні, на якія яны знаходзяць некалькі адказаў. Атмасфера ў класе забяспечвае свабоду выяўлення сваёй думкі.

Мне асабліва імпануе тое, што настаўніца фарміруе ў сваіх вучняў уменне слухаць другога, дае магчымасць супаставіць розныя пункты гледжання, дазваляе вучням развіваць сваю творчую актыўнасць ва ўмовах пазітыўнага пазнавальнага канфлікту.

Для арганізацыі ўвагі вучняў Я.Д.Еўдакімава падтрымлівае добры тэмп урока, не дапускае выпадковых "прастояў", улічвае індывідуальны тэмп работы вучняў і асаблівасці навучання двух класаў адначасова. Усе тлумачэнні дае дакладна, коратка і даступна. Яна не траціць часу на пабочныя размовы, хаджэнні па класе і гучныя заўвагі асобным вучням, калі ўвесь клас працуе.

Заслугоўвае ўвагі праца Я.Д.Еўдакімавай над завучваннем вершаў. Гэтую работу яна праводзіць з тымі вучнямі, якія дрэнна запамінаюць верш. Настаўніца лічыць, што лагічнае запамінанне — актыўная дзейнасць чалавека, дзе цэнтральнае месца адводзіцца тром дзеянням: сэнсавай групіроўцы, выдзяленню апорных пунктаў, суаднясенню. Працэс лагічнай перапрацоўкі матэрыялу з'яўляецца тым самым найбольш творчым і істотным працэсам, з дапамогай якога можна пашырыць магчымасці памяці. Ведаючы гэта, Яўгенія Дзмітрыеўна ўносіць ва ўрок элемент гульні. Часта выкарыстоўвае такі матэрыял, які выклікае непасрэдную цікавасць. Сама інтэлектуальная праца над матэрыялам, уласная актыўнасць дзяцей прыводзяць да запамінання яго нават тады, калі не стаіць спецыяльная задача запомніць.

Аналізуючы вопыт настаўнікаў, якія працуюць творча, можна зрабіць выснову: яны выкарыстоўваюць падручнік і метадычны дапаможнік не як догму, а як мадэль, арыенцір. Такія настаўнікі, па сутнасці, уступаюць у творчае супрацоўніцтва з аўтарамі падручніка.

Разам з тым вынікі вучэбна-выхаваўчага працэсу па ўсіх прадметах шмат у чым залежаць ад таго, наколькі ён забяспечаны разнастайнымі сродкамі навучання, а таксама ад майстэрства настаўніка, які гэтыя сродкі выкарыстоўвае. Удасканаленне зместу адукацыі заканамерна патрабуе ўдасканалення форм, метадаў, прыёмаў і сродкаў навучання. А стварэнне сродкаў навучання знаходзіцца ў цеснай сувязі з развіццём тэхнікі, узроўнем педагагічнай і псіхалагічнай думкі, перадавым педагагічным вопытам.

Яніна ЧАРНЯЎСКАЯ,
настаўніца Холхлаўскай сярэдняй школы-сада Маладзечанскага раёна.

З вялікай літары

Наталля Сяргееўна Шведава не толькі прыгожая дзяўчына, але яна і вельмі-вельмі добрая. Добрая з вялікай літары, таму што, пакуль здае сесію ў Беларускім дзяржаўным педагагічным універсітэце імя Максіма Танка, без яе выхаванцы з дзіцячага садка № 4 вёскі Навінкі Мінскага раёна вельмі сумуюць. А яна па іх таксама. А паміж кансультацыямі і экзаменамі знайшла "фортачку", каб завітаць у дзіцячы сад. Непадалёку ад яго і напаткаў яе фотааб'ектыў.

Фота Міколы БУДЧАНІНА.

Палемічныя нататкі

Куды коцяцца педагагічныя хвалі?

Савецкая школа і педагагічная навука мелі хвалепадобны характар развіцця. Ведаць гісторыю педагагічных хваляў неабходна для таго, каб зразумець і асэнсаваць цяперашнюю хвалю і прадугадаць, спрагназаваць будучыя хвалі.

Першую хвалю з поўным правам можна назваць антыгімназічнай. Яна пачалася пасля рэвалюцыі 1917 года і доўжылася крыху больш за дзесяць гадоў. Пасля рэвалюцыі ўсім было зразумела, што неабходна будаваць новую школу і што яна і па сваім духу, і па змесце, і па форме рашуча павінна адрозніваца ад старой дарэвалюцыйнай школы, гэта значыць гімназіі, якая ўсім надакучыла і ўсім была ненавісная.

Што было ў гімназіі? Адзнакі? Далоў адзнакі! Праграмы? Далоў праграмы! Падручнікі? Далоў і падручнікі! Правільна хадзіць на ўрокі? Далоў!

А ў гэты час тыя, хто знаходзіўся на грэбені антыгімназічнай хвалі, радыкальна настроеныя маладыя савецкія педагогі старанна вывучалі працы класікаў марксізму дзеля таго, каб знайсці адказ на пытанне, якой жа павінна быць новая школа. У выніку знайшлі самыя агульныя адказы: яна павінна быць адзінай, працоўнай, політэхнічнай, школай калектыўнага выхавання. Канкрэтных жа шляхоў рэалізацыі гэтых агульных ідэй класікі, на жаль, не вызначылі. Амаль нічога не гаварылася ў працах класікаў і пра тое, чаму і як патрэбна вучыць падрастаючае пакаленне ў школе эпохі сацыялізму.

Заставалася адно: звярнуцца да вопыту перадавых капіталістычных ці, як цяпер кажуць, цывілізаваных краін. Звярнуліся і знайшлі там Дальтон-план, метад праектаў, вінетку-план і інш.

Было зразумела, што слепа капіраваць буржуазны вопыт нельга, што яго трэба перарабіць, падагнаць пад галоўны прынцып новай школы — прынцып калектыўнага выхавання, што і было зроблена. Да пачатку 30-х гадоў, аднак, стала зразумела, што капіраванне, няхай і не сляпое, замежнага вопыту, станоўчых вынікаў не прыносіць. У школьную справу ўмешваецца ЦК УКП(б) і выдае шэраг пастаноў, якія карэнным чынам змяняюць накірунак развіцця савецкай школы.

З гэтага часу, гэта значыць з пачатку 30-х гадоў, пачынаецца новая дваццацігадовая, самая доўгая хваля — хваля школы акадэмізму, ці акадэмічнай школы. Галоўная задача школы гэтай хвалі — рыхтаваць вучняў да паступлення ў вышэйшыя навучальныя ўстановы, паколькі неабходна было дагнаць і перагнаць капіталістычныя краіны па колькасці спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй. У канцы 30-х гадоў скасоўваецца працоўнае і політэхнічнае навучанне, якое ўжо не адпавядала галоўнай задачы.

Хваля акадэмічнай школы аказалася вельмі плённай. Паводле звестак ЮНЕСКА, СССР у сярэдзіне 50-х гадоў займаў 3-е месца ў свеце (пасля ЗША і Канады) па такіх паказчыках развіцця грамадскага інтэлекту, як КІМ (каэфіцыент інтэлектуалізацыі моладзі) і КІН (каэфіцыент інтэлектуалізацыі насельніцтва). Магчыма, мы выйшлі б і на першае месца, але гэтаму перашкодзіла новая хваля.

Яна пачынаецца з 1958 года з вядомага закона, ініцыяванага М.С.Хрушчовым і падрыхтаванага АПН СССР, закона "Аб умацаванні сувязі школы з жыццём і аб далейшым развіцці сістэмы адукацыі ў СССР". Відаць, "наверсе" (у ЦК КПСС) вырашылі, што з грамадскім мозгам, гэта значыць колькасцю асоб, арыентаваных пераважна на разумовую працу, у нас усё ў парадку і што надышоў час звязаць школу з фізічнай працай.

Хваля працоўнай школы, звязанай з жыццём, праходзіла бурна. За два-тры гады амаль у кожнай школе былі адкрыты вучэбныя майстэрні, у якіх вучні нешта пілавалі, стругалі, тачылі, свідравалі, не выпрацоўваючы пры гэтым ніякай карыснай прадукцыі. Акрамя гэтага, у сельскіх школах ствараліся вытворчыя вучнёўскія брыгады для працы на калгасных палях і фермах, а ў гарадскіх — вучэбна-вытворчыя камбінаты (ВВК) для авалодання вучнямі асновамі той ці іншай прафесіі, не звязанай з разумовай працай.

Хутка высветлілася, што ў выніку гэтых мерапрыемстваў значна знізілася якасць ведаў вучняў, што настаўнікі вымушаны былі завышаць адзнакі вучням, каб не пакідаць на другі год у класе. Неабходна было знайсці нешта такое, што павысіла б эфектыўнасць вучэбнага працэсу, дало магчымасць кіраваць пазнавальнай дзейнасцю вучняў. Гэта "нешта" знайшлі ў ЗША, і называлася яно праграміраваным навучаннем. Так на хва-

(Працяг на 2-й стар.)

Паважаныя чытачы!

Падпісацца на "Настаўніцкую газету" можна ў любым паштовым аддзяленні ці ў агенцтве "Белсаюздруку". Падпісны кошт на квартал для індывідуальных падпісчыкаў — 1440 рублёў.

Прыярытэт усынаўлення

За апошнія сем гадоў больш як 500 беларускіх дзяцей былі ўсыноўлены іншаземцамі. Пра гэта паведаміла на прэс-канферэнцыі, прысвечанай праблемам матэрыяльна-тэхнічнага і сацыяльна-педагагічнага забеспячэння дашкольных дзіцячых дамоў краіны, галоўны інспектар Галоўнага ўпраўлення сацыяльнай і выхаваўчай работы Галіна Рудзянкова.

Згодна з палажэннем новага Кодэкса аб шлюбе і сям'і, які дзейнічае з 1 верасня 1999 года, прадугледжваецца судовая працэдура ўсынаўлення як для айчынных, так і для замежных грамадзян. Іншая рэч, што мы не можам ім аддаваць нашых дзяцей, не маючы адпаведных дамоўленасцяў з прымаючым бокам аб супрацоўніцтве і прадстаўленні інфармацыі аб лёсе ўсыноўленага дзіцяці.

— Такія дамоўленасці, — зазначыла Галіна Іванаўна, — існуюць з Германіяй, Даніяй, ЗША, Ізраілем, Ірландыяй, Італіяй і Швецыяй — краінамі, дзе ў свой час знаходзіліся на азадараўленні дзеці-сіроты з Беларусі.

Усынаўленне — гэта даволі складаны працэс, таму што неабходна добра вывучыць сям'ю, якой будзе даверана лёс дзіцяці.

Калі ў сем'ях іншаземцаў жывуць больш за паўтысячы ўсыноўленых дзяцей з Беларусі, то ў айчынных сем'ях усыноўлены 7,8 тысячы хлопчыкаў і дзяўчынак ва ўзросце да 18 гадоў і 12 тысяч дзяцей жывуць у сем'ях апекуноў.

Паводле слоў Галіны Рудзянковай, прыярытэт аддаецца не міжнароднаму, а нацыянальнаму ўсынаўленню і беларуская дзяржава надае ўсё большую ўвагу такім новым формам уладкавання дзяцей, як прыёмная сям'я і патранажнае выхаванне.

Казімір ЮРОЙЦЬ.

Закон "Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь" стварайся назаўсёды

26 студзеня спаўняецца 11 гадоў, як Вярхоўным Саветам Беларусі быў прыняты Закон аб мовах і беларускай мове нададзены статус дзяржаўнай мовы суверэннай, незалежнай Рэспублікі Беларусь.

Як член Камісіі Вярхоўнага Савета па падрыхтоўцы Закона аб мовах, як член рабочай групы, што рыхтавала праект Закона, і Камісіі па распрацоўцы Дзяржаўнай праграмы развіцця беларускай мовы і іншых нацыянальных моваў у Рэспубліцы Беларусь я коратка спынюся на некаторых пытаннях стварэння згаданага дакумента і яго рэалізацыі. Нагадаю асобныя моманты з таго, як працавала камісія і, у прыватнасці, наша рабочая група, якой было даручана падрыхтаваць праект Закона для абмеркавання яго на Сесіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь.

Як вядома, доўгі, цяжкі і складаны быў шлях да таго дня, калі вышэйшы орган улады — Вярхоўны Савет нашай рэспублікі — абсалютнай большасцю галасоў 26 студзеня 1990 г. прыняў гэты дакумент вялікай гістарычнай важнасці.

Зазначым, што да 1990 г. амаль усе рэспублікі былога Савецкага Саюза ўжо прынялі Законы аб мовах. Яны менавіта так пачалі замацоўваць юрыдычна сваю незалежнасць, сваю суверэннасць. У нас жа гэта вялікай важнасці нацыянальнае пытанне па пэўных прычынах было пастаўлена на парадак дня пазней.

29 ліпеня 1989 г. Вярхоўным Саветам БССР была ўтворана спецыяльная Камісія па падрыхтоўцы прапаноў аб заканадаўчым урэгуляванні статуса беларускай, рускай і іншых моваў, якімі карыстаецца насельніцтва Беларускай ССР, а больш дакладна — для падрыхтоўкі праекта Закона аб мовах.

Аб высокім узроўні гэтай камісіі сведчыць як колькасны, так і персанальны яе склад. У камісію было ўключана 49 чалавек — гэта людзі розных прафесій і спецыяльнасцяў, розных пасад і званняў. З іх: 16 дэпутатаў Вярхоўнага Савета, 3 акадэмікі, 3 міністры, 6 пісьменнікаў, 4 мовазнаўцы, 3 рэктары ВНУ, 3 старшыні калгасаў, 3 — рабочыя і калгаснікі, некалькі чалавек з органаў адукацыі, рэдактары цэнтральных газет, кіруючыя партыйныя работнікі, адзін военачальнік і інш. Узначаліла камісію дэпутат Вярхоўнага Савета, намеснік старшыні Савета Міністраў БССР Н.М.Мазай, намеснік старшыні камісіі — дэпутат Вярхоўнага Савета, пісьменнік Н.С.Гілевіч.

У сваю чаргу з членаў камісіі была створана рабочая група ў складзе 12 чалавек, у задачы якой уваходзіла падрыхтоўка праекта Закона. Назаву іх прозвішчы: кіраўнік групы — Н.С.Гілевіч, дэпутат Вярхоўнага Савета, пісьменнік; члены групы: А.М.Абрамовіч — загадчык кафедры тэорыі і гісторыі дзяржавы і права БДУ; М.В.Бірыла — акадэмік-сакратар аддзялення грамадскіх навук АН Беларусі; Вайтовіч Я.К. — міністр культуры БССР; Дзямчук М.І. — дэпутат Вярхоўнага Савета, міністр народнай адукацыі БССР; Краўчанка П.К. — сакратар Мінскага гаркама КП Беларусі; Падлужны А.І. — дырэктар Інстытута мовазнаўства АН БССР; Рагойша В.П. — дацэнт кафедры сацыялістычнай культуры Мінскай ВПШ; Садоўскі П.В. — дацэнт Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя М.Горкага; Сачанка Б.І. — пісьменнік; Смірноў Ю.П. — дэпутат Вярхоўнага Савета, намеснік дырэктара Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КП Беларусі; Яўневіч М.С. — загадчык кафедры беларускага мовазнаўства Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя М.Горкага.

Дарэчы, заўважу, што з трох членаў моўнай камісіі Вярхоўнага Савета — супрацоўнікаў Мінскага педагагічнага інстытута імя М.Горкага (цяпер Беларускага дзяржаўнага педагагічнага універсітэта імя Максіма Танка) — два ўваходзілі ў склад названай рабочай групы. Нагадаю таксама, што персанальны склад рабочай групы, якая рыхтавала праект Закона аб мовах, змешчаны ў вядомым выданні — "Беларуская мова: Энцыклапедыя" (1994) як вялікая адзнака і высокая ацэнка добрасумленнай працы кожнага члена гэтага калектыву.

Камісія спачатку вызначыла структуру і асноўныя палажэнні будучага закона, пасля гэтага пачалася мэтанакіраваная, напружаная праца рабочай групы. Мне і цяпер з прыемнасцю ўспамінаецца, што рабочая група працавала зладжана, з добрым настроем і натхненнем, як калісь казалі — "без прыганятых". Звычайна мы збіраліся ў Доме літаратара. Працавалі самаадцана. Час няўмольна ляцеў, падганяў рабіць усё ў вызначаны тэрмін. Мне, напрыклад, аднойчы давялося нават прыехаць з санаторыя-прафілакторыя "Іслач", увесь дзень працаваць у рабочай групе, потым вяртацца назад, маючы яшчэ даручэнне на вечар, а то і на ноч. Заданне было выканана.

Праект Закона рабочая група падрыхтавала ў вызначаны тэрмін. У ім было 5 раздзелаў, 35 артыкулаў.

Наступіў самы адказны момант у працы моўнай камісіі — пачалося абмеркаванне падрыхтаванага праекта Закона аб мовах. Абмеркаванне праводзілася не толькі ў моўнай камісіі, але і ў трох пастаянных камісіях Вярхоўнага Савета. Гэтыя камісіі працавалі ў кантакце з моўнай камісіяй і яе рабочай групай: аналізавалі, абагульнялі прапановы і заўвагі аб праекце Закона, якія паступалі ад грамадзян, ад арганізацый і дзяржаўных устаноў і інш.

У кастрычніку 1989 г. законапраект, падпісаны ўсімі членамі рабочай групы, абмяркоўваўся ў зале пасяджэнняў Прэзідыума Вярхоўнага Савета. Гэта абмеркаванне было бурнае, узнікалі вострыя спрэчкі. Але большасцю галасоў прапанаваны праект быў прызнаны прыгодным, хоць невялікая група ўдзельнікаў абмеркавання не пагаджалася не толькі з асобнымі яго артыкуламі, але і з праектам у цэлым, з ідэяй надання беларускай мове статуса дзяржаўнай мовы.

Пасля стараннай дапрацоўкі з улікам выказаных пры папярэднім абмеркаванні заўваг, прапаноў і пажаданняў праект Закона аб мовах праз некаторы час быў падтрыманы пастаяннымі Камісіямі Вярхоўнага Савета і рэкамендаваны для вынясення яго на ўсенароднае абмеркаванне.

Прэзідыум ВС БССР 6 снежня 1989 г. выдаў пастанову, у якой было запісана:" "Праект Закона Беларускай ССР аб мовах у Беларускай ССР" з улікам заўваг і прапаноў, выказаных на пасяджэнні Прэзідыума, адобрыць і вынесці на народнае абмеркаванне. Апублікаваць указаны законапраект у рэспубліканскіх, абласных, мінскай гарадской газетах 8 снежня 1989 г." Праект быў апублікаваны з указаннем пасля кожнага артыкула тэрміну яго ўвядзення ў дзеянне.

Выканаўчым камітэтам абласных, раённых, гарадскіх, пасялковых і сельскіх Саветаў прапаноўвалася арганізаваць абмеркаванне праекта Закона ў працоўных калектывах, грамадскіх арганізацыях і зрабіць абагульненне прапаноў і заўваг па праекце Закона.

Апошні, 5 пункт гэтай Пастановы патрабаваў ад выканаўчых камітэтаў, Саветаў, ад рэспубліканскіх органаў друку, тэлебачання і радыё прапановы і заўвагі па праекце Закона аб мовах у Беларускай ССР дасылаць у Прэзідыум ВС 15 і 25 снежня 1989 г. і 5, 15 студзеня 1990 г. Гэты дакумент сведчыць, як хутка трэба было рыхтаваць праект Закона аб мовах да абмеркавання яго на сесіі Вярхоўнага Савета БССР. Даты: 6 снежня — пастанова Прэзідыума ВС, 8 снежня — апублікаванне законапраекта, 15 і 25 снежня — мець заўвагі і прапановы.

Усенароднае абмеркаванне праекта Закона аб мовах фактычна працягвалася да 26 студзеня 1990 г. — дня адкрыцця 14-й сесіі Вярхоўнага Савета.

З дакладам на сесіі Аб праекце Закона Беларускай ССР "Аб мовах у Беларускай ССР" выступіла старшыня моўнай камісіі, намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР, дэпутат Н.М.Мазай, садаклад пастаянных камісій зрабіў старшыня пастаяннай Камісіі па народнай адукацыі і культуры Вярхоўнага Савета, дэпутат, былы рэктар Мінскага педагагічнага інстытута імя М.Горкага, прафесар А.Ц.Караткевіч.

Як паведаміла дакладчык дэпутат ВС Ніна Мікалаеўна Мазай, у абмеркаванні праекта Закона "Аб мовах у Беларускай ССР", які быў створаны ўпершыню ў гісторыі нашай дзяржавы, прынялі ўдзел больш за 20 тысяч чалавек, абсалютная большасць з якіх выказала-

(Працяг на 2-й стар.)

Імпульс развіцця — новы статус

Грамадскую, сапраўдную мудрасць праявілі кіраўнікі Пухавіцкага райвыканкама. На Пухаўшчыне (найперш — у школах раёна) працуе цэлы шэраг грамадскіх музеяў.

Асаблівай увагай атуліліі пухаўчане музей "Героі і подзвігі" (яго стварыў некалі Заслужаны настаўнік БССР Віктар Рыгоравіч Арлоў) у сярэдняй школе № 3 Мар'інай Горкі і музей партызанскай славы ў Гарэліцкай базавай школе. Гэтыя грамадскія інстытуты асветніцтва сталі філіяламі Пухавіцкага раённага краязнаўчага музея.

Безумоўна, новы статус надасць школьным музеям новы імпульс развіцця.

Кастусь ЛЕШНІЦА.

Палемічныя нататкі

Куды коцяцца педагагічныя хвалі?

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

лю працоўнай школы набегла хваля праграміраванага навучання.

Гэтыя хвалі бушавалі на працягу дзесяці гадоў. Да канца 60-х гадоў па праблеме праграміраванага навучання было напісана больш за 10 тысяч работ, абаронена некалькі дзесяткаў кандыдацкіх ды доктарскіх дысертацый, а па працоўным навучанні і выхаванні — некалькі сотняў. Прыхільнікі праграміраванага навучання сцвярджалі, што яно — адно з лепшых у свеце, што яно павышае паспяховасць на 80 працэнтаў і нават дае магчымасць скараціць тэрмін навучання на 2 — 3 гады. Аднак настаўнікі не верылі ў гэтыя "казкі" і шырокага распаўсюджання праграміраванае навучанне не атрымала. Адзін з прыхільнікаў гэтага навучання, старшыня Навуковага савета "Кібернетыка" АН СССР, акадэмік А.І.Берг быў вымушаны канстатаваць, што лягчэй пераўзброіць увесь ваенна-марскі флот краіны, чым перавесці школы на праграміраванае навучанне.

На пачатку 70-х гадоў нехта вырашыў, што ў СССР адбылася навукова-тэхнічная рэвалюцыя, што краіна ўступіла ў эпоху навуковага прагрэсу і што ў сувязі з гэтым карэнным чынам змяніўся характар працы савецкіх людзей: ён стаў насіць творчы характар. З гэтага вынікала, што школа працаваць па-старому не можа, што галоўная яе задача — не ўзбраенне вучняў ведамі, а падрыхтоўка людзей творчых (праца ж стала творчай!), развіццё мыслення маладога пакалення.

З сярэдзіны 80-х гадоў з моманту гарбачоўскай перабудовы пачынаецца хваля педагогікі супрацоўніцтва, процідзеянне афіцыйнай педагогіцы і грамадскага педагагічнага руху, прадстаўленага перш за ўсё групай настаўнікаў-наватараў, падтрыманых "Учительской газетой". На працягу 5 — 6 гадоў на старонках гэтай газеты амаль у кожным яе нумары публікаваліся матэрыялы пра педагогіку супрацоўніцтва. Усёй краіне сталі вядомымі імёны У.Ф.Шаталава, Ш.А.Аманашвілі, Я.М.Ільіна, С.М.Лысянковай, І.П.Іванова, І.П.Волкава. Ніколі дагэтуль так рэзка не крытыкавалася педагагічная навука і яе галоўны штаб — Акадэмія педагагічных навук, якая ў адказ на крытыку нічога пэўнага сказаць не магла.

К канцу 80-х гадоў у сусветнай табліцы ЮНЕСКА СССР па КІМу і КІНу займаў адпаведна ўжо 49 і 45 месцы. Такі вынік педагагічных хваляў, што пракаціліся з пачатку 60-х гадоў.

У 90-х гадах імёны настаўнікаў-наватараў, іх ідэі паступова забываюцца, адыходзяць на задні план. Праўда, у настаўнікаў-наватараў было шмат аднадумцаў, якія працягвалі выкарыстоўваць ідэі педагогікі супрацоўніцтва ў сваёй практыцы. І Бог ведае, што стала б з гэтымі ідэямі, калі б не адбыліся вядомыя падзеі 1991 года. Са жніўня гэтага года накочваецца хваля новай, ужо антысавецкай школы і педагогікі.

Нічога дзіўнага не адбылося. Новая, антысавецкая школа пачынала будавацца як звычайна: з адмаўлення ўсяго мінулага. Хто-ніхто спрабаваў пратэставаць супраць гэтага сцэнарыя, даводзіць, што савецкая школа была не такой ужо і дрэннай і што патрэбна ўзяць з мінулага вопыту ўсё лепшае і адпрэчыць усе яго негатыўныя элементы. Аднак гэта былі слабыя галасы, а хутка і яны заціхлі: нікому не хацелася атрымаць рэпутацыю заўзятага кансерватара.

Дык што ж было ў савецкай школе? Вучылі ўсіх і ўсяму? Далоў! Будзем вучыць толькі таму, да чаго дзеці праяўляюць цікавасць і здольнасці! Дыферэнцыяцыя!

Што там было яшчэ? Калектыўнае выхаванне? Калектыўныя мерапрыемствы? І гэта далоў! Давай асобасна арыентаваную педагогіку!

А яшчэ ў савецкай школе дзіця лічылі аб'ектам выхавання, не давалі яму магчымасці самавыяўляцца, самаразвіцца. Няправільна гэта! У новай школе вучань стане свабодным і незалежным, стане суб'ектам выхавання!

Лозунгі абвяшчаць — справа не цяжкая. Цяжэй іх рэалізаваць. Як гэта ўжо не раз бывала, для ператварэння гэтых лозунгаў у жыццё давялося зноў скарыстацца вопытам і педагагічнымі канцэпцыямі замежных краін, нават тых, якія не вызначаліся асаблівымі поспехамі ў галіне адукацыі.

Для таго, каб вучыць дзяцей таму, да чаго яны праяўляюць здольнасці, трэба гэтыя здольнасці выявіць, а потым ужо адпаведным чынам рассартаваць, раздзяліць вучняў па класах, школах, гімназіях, ліцэях і г.д. І на пачатку 90-х гадоў з-за мяжы хлынуў паток розных методык, тэстаў на вызначэнне разумовых здольнасцей дзяцей, тэстаў, супраць якіх заўсёды выступалі і выступаюць прагрэсіўныя педагогі. У нас жа яны знайшлі спрыяльную глебу. Але, здаецца, ужо надыходзіць момант ісціны, і педагогі-практыкі паступова страчваюць да іх цікавасць.

Набірае моц хваля асобасна арыентаванай педагогікі, а ўслед за ёй накочваецца хваля тэхналогій навучання і выхавання. І тое, і другое не айчыннае вынаходства. Асобасна арыентаваная педагогіка — гэта гібрыд еўрапейскай і амерыканскай экзістэнцыялісцкай і прагматычнай педагогік, і "новыя" тэхналогіі навучання таксама засноўваюцца, як правіла, на гэтых педагогіках.

Шырока рэкламуемыя сёння нібыта новыя педагагічныя ідэі на самай справе з'яўляюцца ідэямі і палажэннямі экзістэнцыялісцкай і прагматычнай педагогік. У скарочаным варыянце сутнасць іх зводзіцца да наступнага:

1) кожны чалавек мае ўнутранае прыроднае "Я";

2) "Я" недасягальнае, яно унікальнае;

3) выхаванне падаўляе ўнутранае самабытнае "Я";

4) выхаванне не здольнае фарміраваць новыя якасці асобы, яно павінна толькі стымуляваць самавыяўленне асобы;

5) выхаванне павінна ісці ўслед за спантанным працэсам развіцця і не перашкаджаць развіццю таго, што закладзена ў чалавеку прыродай;

6) галоўная небяспека для асобы — калектыў. Ён можа ператварыць асобу ў стадную жывёлу. А таму патрэбна ўсяляк індывідуалізаваць вучэбна-выхаваўчы працэс.

Яшчэ карацей: чалавек (і дзіця, канешне) ёсць сістэма, якая самаразвіваецца, саманавучаецца, самавыхоўваецца, самафарміруецца. А адсюль і вынікае, што дзіця — гэта не аб'ект, а суб'ект выхавання і адукацыі.

Здаецца, заснавальнікам гэтай педагогікі за дзесяць гадоў удалося пераканаць нашу педагагічную грамадскасць у тым, што дзіця з'яўляецца суб'ектам выхавання. Нядаўна ў "НГ" два аўтары аднаго артыкула напісалі наступнае: "Галоўным суб'ектам адукацыйнай сістэмы з'яўляецца вучань. Нялёгка далося ўкараненне гэтай ісціны ў свядомасць педагагічнай грамадскасці, аднак сёння ніхто ўжо не возьмецца аспрэчваць яе суб'ектыўнасць" ("НГ", 2001, 6 студзеня). Вось так!

Вельмі дрэнна, калі сапраўды настаўнікі паверылі ў гэтую "ісціну". З такой верай, "свядомасцю" педагог з поўным правам і з чыстым сумленнем можа нічога не рабіць: калі дзіця становіцца суб'ектам уласнага выхавання і адукацыі, то ў гэтым выпадку адпадае неабходнасць у выхавацелях і настаўніках, гэтаксама як і ў розных канцэпцыях выхавання і тэхналогіях адукацыі.

Сцверджанне "дзіця — суб'ект выхавання ці адукацыйнай сістэмы" ёсць не ісціна, а памылковае меркаванне, якое вядзе да пасіўнасці педагагічнай пазіцыі настаўніка. Суб'ектам арганізаванага педагагічнага працэсу можа быць толькі прафесіянал, педагагічны калектыў, які ставіць мэту, вызначае задачы, рэалізуе змест, стварае сістэму выхаваўчых сродкаў, ставіць дыягназ і ацэньвае выхаваўчыя вынікі прафесійнай дзейнасці. З гэтага пункту гледжання бясспрэчным з'яўляецца тое, што дзіця не можа стаць суб'ектам уласнага выхавання. Прыгожая фраза "Дзіця — аб'ект і суб'ект выхавання", па справядлівым сцверджанні вядомага расійскага педагога Н.Е.Шчурковай, або пазбаўлена сэнсу, аоо выхаваннем займаюцца не прафесіяналы-педагогі, а людзі, падрыхтаванасць якіх не вышэй узроўню развіцця дзіцяці, або прысутнасць педагога ў жыцці школьніка непатрэбна, таму што апошні сам арганізуе ўласнае выхаванне. Афармленае прыгожай фразай меркаванне, працягвае Н.Е.Шчуркова, навязанае крыкунамі каля педагогікі, стала настолькі пашыраным, што яго паўтараюць, не ўдумваючыся ў змест сцвярджэння.

Падлетак і старшакласнік сапраўды з'яўляюцца суб'ектамі, але суб'ектамі паводзін, дзейнасці, уласнага мікраасяроддзя і, нарэшце, яны могуць стаць суб'ектамі ўласнага жыцця, калі педагогі будуць садзейнічаць такому ўзроўню суб'ектыўнасці.

Дакацілася, нарэшце, і хваля новых тэхналогій навучання і, канешне ж, асобасна арыентаваных з саманавучаннем вучня і, зразумела, з поўным адмаўленнем усяго традыцыйнага. Традыцыйнай застаецца толькі тэхналогія "ўвядзення, апускання настаўніка ў хвалю". Як заўсёды, хваля пачалася з канферэнцый, семінараў, курсаў, напісання мноства артыкулаў і дысертацыйных работ. І як звычайна, аказалася, што аўтары па-рознаму вызначаюць новае паняцце. Кожны тэхнолаг мае сваё ўяўленне аб тэхналогіях адукацыі.

Разам з тым усе яны аднадушныя ў вызначэнні месца і ролі настаўніка і вучня ў вучэбным працэсе. Тэхнолагі не згодны з класікамі педагогікі, якія параўноўвалі настаўніка з сонцам для Сусвету, называлі яго крыніцай той сілы, што прыводзіць у рух усю машыну. Не згодны яны і з тым, што ад багацця ведаў настаўніка, яго думак, інтарэсаў, эрудыцыі залежыць сам факт існавання інтэлектуальнага жыцця вучняў. На іх думку, галоўнай дзеючай асобай у вучэбным працэсе, на ўроку з'яўляецца вучань, гэта значыць ён як суб'ект адукацыі сам вызначае мэты і задачы навучання і шляхі іх дасягнення. Роля ж настаўніка зводзіцца толькі да стварэння ўмоў для навучання і развіцця вучняў. І за гэта дзякуй, маглі б і гэтую ролю скасаваць: калі вучань здольны сам вызначыць, чаму і як яго вучыць, то са стварэннем неабходных для гэтага ўмоў ён, відаць, справіўся б яшчэ больш паспяхова.

Усе прыхільнікі тэхналогій навучання ўпэўнены ў тым, што тэхналагізацыя адукацыі і выхавання — гэта адзіна правільны шлях, і што ніякай іншай дарогі няма, і што гэта надоўга і нават назаўсёды. Адзін з іх, адказваючы на сваё ўласнае пытанне, "ці не з'яўляецца тэхналагізацыя адукацыі чарговай педагагічнай модай, а тэхналогіі — прыцягнутымі "за вушы" ў школу з прамысловасці?" мяркуе: "Тэхналагізацыя жыцця людзей — аб'ектыўная тэндэнцыя, якая не ведае межаў і праяўляе сябе ўсё больш яскрава". І далей: "... прымяненне сучасных адукацыйных тэхналогій мае тэндэнцыю да развіцця ў часе і прасторы. Усё гэта вымагае зрабіць выснову, што тэхналагізацыя адукацыі — аб'ектыўны працэс, гэта не "каліф на час", не мода" ("НГ", 2000, 30 лістапада). Ну вось, пачынаецца казка пра белага бычка! А папера ўсё церпіць.

Заключэнне. Аўтар не хацеў даваць ацэнак педагагічным хвалям. І калі яны ўсё-такі прагледжваюцца, то гэта адбылося насуперак яго волі і жаданню.

Хвалі прыходзяць і адыходзяць. Знікне, як сведчыць гісторыя хваляў, гадоў недзе так праз дзесяць і цяперашняя хваля. Да сярэдзіны гэтага дзесяцігоддзя, магчыма, крыху пазней, наступіць усведамленне таго, што няма методык і тэхналогій навучання, якія гарантавалі б поўнае развіццё задаткаў дзіцяці, як няма і прэпарату, што вылечваў бы ад усіх хвароб. І калі педагагічная навука будзе паранейшаму займаць пазіцыю дагаджэння, падкоціць новая хваля — хваля іерархізацыі адукацыі. Хутчэй за ўсё да канца гэтага дзесяцігоддзя верхнія заможныя слаі насельніцтва захочуць вучыць і выхоўваць сваіх дзяцей у асобных школах, куды доступ дзецям працоўнага народа будзе забаронены. Гэта будуць цудоўна абсталяваныя школы з лепшымі настаўнікамі, што і будзе забяспечваць поспех у іх рабоце. І, канешне ж, знойдуцца педагогі-"тэарэтыкі", якія "навукова" абгрунтуюць неабходнасць раздзельнага (дыферэнцыяванага) навучання і выхавання дзяцей багатых і бедных бацькоў, "дакажуць", што поспех навучання залежыць не столькі ад тэхналогій навучання, колькі ад прыроджаных, прыродных задаткаў і здольнасцей, якіх, маўляў, вядома, куды больш у дзяцей "элітарных" слаёў насельніцтва і для якіх таму патрэбна ствараць асаблівыя ўмовы.

Сумна, спадарове!

Яўген СЯРМЯЖКА,
прафесар Магілёўскага
дзяржаўнага універсітэта
імя А.А.Куляшова.

Закон "Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь" стварайся назаўсёды

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

ся за прыняцце гэтага Закона. Заўвагі, прапановы, пажаданні інтэлігенцыі, рабочых, працаўнікоў сяла выказваліся ў рознай форме: у пісьмах працоўных, у газетных публікацыях, у радыё- і тэлеперадачах, нават па тэлефоне і інш. Абсалютная большасць з іх (каля 15 тысяч чалавек) выказаліся за прыняцце Закона, супраць — 2359 чалавек, падтрымалі ідэю дзяржаўнага двухмоўя 2317 чалавек. 231 грамадзянін прапанаваў пытанне аб дзяржаўнасці мовы вынесці на рэферэндум. Звернем увагу: за дзяржаўную беларускую мову — каля 15 тысяч, за рэферэндум — толькі 231 чалавек. Розніца вялікая! І ўсё ж праз пяць гадоў рэферэндум аб дзяржаўным двухмоўі адбыўся, і яго вынікі мы ведаем. Наогул жа законапраект аб дзяржаўнасці беларускай мовы народам быў успрыняты добразычліва і з цікавасцю. Было добра відаць правільнае разуменне моўнай праблемы ў працоўных калектывах, арганізацыях, а таксама грамадзянамі.

Пры абмеркаванні законапраекта ў спрэчках выступілі 18 дэпутатаў, абсалютная большасць з іх выказала поўную падтрымку ідэі надання беларускай мове статуса дзяржаўнай мовы.

Сярод выступіўшых дэпутатаў былі: міністр народнай адукацыі М.І.Дзямчук, міністр культуры Я.К.Вайтовіч, рэктар Беларускага дзяржаўнага універсітэта Л.І.Кісялеўскі, пісьменнікі І.Навуменка, І.Чыгрынаў, Н.Гілевіч, Г.Бураўкін і інш. Выказаныя заўвагі і пажаданні пераважна былі накіраваны на паляпшэнне законапраекта: уносіліся ўдасканаленні або дапаўненні ў асобныя артыкулы, у назвы раздзелаў, былі заменены некаторыя словы і інш., з'явілася слушная прапанова — уключыць у Закон вельмі важны артыкул, які адсутнічаў у праекце. Гэта артыкул 26. Уступныя экзамены па мове. Вось яго змест: "Абітурыенты, якія паступаюць у вышэйшыя і сярэднія спецыяльныя навучальныя ўстановы рэспублікі, здаюць уступны экзамен па беларускай мове, а тыя, хто не атэставаны па беларускай мове, здаюць уступны экзамен на выбар — па беларускай або рускай мове".

Жыццё паказала, што гэты артыкул хутка "запрацаваў" на карысць беларускай мовы: колькасць абітурыентаў, што жадалі здаваць экзамен па беларускай мове, прыкметна павялічвалася. На жаль, 26 артыкул зусім выключаны з Закона "Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь" пасля ўнясення ў яго новай уладай змяненняў і дапаўненняў у 1998 г.

Абмеркаванне законапраекта закончана. Дэпутаты галасуюць. Вынікі галасавання бліскучыя: абсалютнай большасцю галасоў (за — 382, супраць — 27, устрымалася — 9) з улікам дапаўненняў і паправак Закон "Аб мовах у Беларускай ССР" 14-я Сесія Вярхоўнага Савета адзінаццатага склікання прыняла пад бурныя апладысменты. У Законе 6 раздзелаў, 36 артыкулаў, (выдзелены раздзел VI і дададзены артыкул 26, якога ў праекце не было).

У гэты ж дзень, 26 студзеня 1990 г., у артыкул 68 Канстытуцыі Беларускай ССР унесена дапаўненне: "Дзяржаўнай мовай Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі з'яўляецца беларуская мова. Беларуская ССР забяспечвае свабоднае карыстанне рускай мовай як мовай міжнацыянальных зносін народаў Саюза ССР". Гэта запісана ў артыкуле 17 новай Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь 1994 г. Была прынята таксама Пастанова Вярхоўнага Савета, якая сцвердзіла, што Закон аб мовах уводзіцца ў дзеянне з 1 верасня 1990 г. Другім пунктам гэтай Пастановы вызначаны тэрміны паступовага ўвядзення ў дзеянне артыкулаў Закона аб мовах ва ўсе сферы грамадскага жыцця.

Як бачым, наданне беларускай мове статуса дзяржаўнай ніяк не прыніжала рускай мовы, якой была выдзелена вялікая функцыя і, на наш погляд, удачная назва — мова міжнацыянальных зносін.

Над праектам Закона аб мовах Камісія, створаная Вярхоўным Саветам, і пастаянныя Камісіі Вярхоўнага Савета напружана працавалі каля 5 месяцаў.

Коратка пра выкананне Закона аб мовах. У адпаведнасці з артыкулам 6 Закона арганізацыя выканання Закона аб мовах ускладаецца на Савет Міністраў і выканаўчыя камітэты мясцовых Саветаў народных дэпутатаў. Для забеспячэння паслядоўнага выканання Закона, з мэтай кантролю за дзейнасцю органаў улады, арганізацый, дзяржаўных устаноў і інш. спецыяльнай камісіяй (у складзе 44 чалавек) быў распрацаваны праект дакумента "Дзяржаўная праграма развіцця беларускай мовы і іншых нацыянальных моў у Беларускай ССР".

Пасля абмеркавання праекта Дзяржаўнай праграмы ў Савеце Міністраў з улікам заўваг і прапаноў, выказаных на пасяджэннях камісіі, а таксама міністэрствамі і ведамствамі, аблвыканкамамі і Мінскім гарвыканкамам, грамадскімі арганізацыямі, 28 верасня 1990 г. праект праграмы быў зацверджаны пастановай Савета Міністраў.

У стварэнні гэтага дакумента ўдзельнічала абсалютная колькасць членаў камісіі, што рыхтавалі Закон аб мовах. Узначальвала камісію намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н.М.Мазай.

Праграма вызначаецца глыбокай змястоўнасцю і мэтанакіраванасцю; складаецца яна з 5 раздзелаў, якія ахопліваюць дзейнасць Закона аб мовах ва ўсіх сферах грамадскага жыцця і вызначаюць шляхі яго выканання ў поўным аб'ёме.

Было прадугледжана пастановай ход выканання Дзяржаўнай праграмы кожны год абмяркоўваць у Савеце Міністраў (з 1991 г.).

У прэамбуле праграмы справядліва адзначаецца, што "беларуская мова павінна заняць сваё дастойнае месца ў жыцці беларускага народа". Як бачым, значэнне і роля гэтага ўрадавага дакумента для рэалізацыі Закона аб мовах бясспрэчныя.

Пасля прыняцця гэтых важных дзяржаўных дакументаў беларуская мова як дзяржаўная паступова, хоць і павольна, стала ўваходзіць ва ўсе сферы дзейнасці адукацыі: павялічвалася колькасць школ з беларускай мовай навучання, беларускае слова часцей загучала ў вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных установах, шырэй пачала выдавацца на беларускай мове вучэбная літаратура па розных дысцыплінах і г.д. Рэалізацыя палажэнняў Закона аб мовах, нягледзячы на перашкоды, стала паступова набіраць сілу.

Гаворачы пра выкананне Закона аб мовах, спынімся на прыкладзе буйнейшай педагагічнай навучальнай установы Рэспублікі Беларусь — Беларускага дзяржаўнага педагагічнага універсітэта імя Максіма Танка (былога Мінскага педагагічнага інстытута імя М.Горкага).

У калектыве выкладчыкаў і студэнтаў, іншых супрацоўнікаў Беларускага дзяржаўнага педагагічнага універсітэта імя Максіма Танка Закон аб мовах і Дзяржаўная праграма развіцця беларускай мовы і іншых нацыянальных моваў у Беларусі былі ўспрыняты прыхільна. Заўважым, што яшчэ да прыняцця Закона аб мовах на пасяджэнні Вучонага савета (27 кастрычніка 1988 г.) было абмеркавана актуальнае для таго часу пытанне — "Аб практычных мерах паляпшэння выкладання і вывучэння беларускай мовы і літаратуры ў інстытуце". У сваёй пастанове Савет тады запісаў: "У 1989-90 навучальным годзе на беларускім аддзяленні філалагічнага факультэта забяспечыць чытанне большасці дысцыплін (псіхолага-педагагічных, грамадскіх і інш.) на беларускай мове". Была створана камісія, якая сістэматычна інфармавала рэктарат і Савет аб ходзе выканання гэтай пастановы. І пастанова паслядоўна, няўхільна выконвалася.

Акрамя гэтага, у 1989 г. была распрацавана і зацверджана Вучоным саветам комплексная праграма "Роднае слова", у якой вызначаліся некаторыя мерапрыемствы адносна пераходу да выкладання асноўных вучэбных прадметаў на беларускай мове. Комплексная праграма "Роднае слова" пасля прыняцця Закона аб мовах (1990) атрымала сваё развіццё і канкрэтызацыю ў Мерапрыемствах па выкананні Закона аб мовах і Дзяржаўнай праграмы развіцця беларускай мовы, распрацаваных з улікам канкрэтных задач, якія ўзніклі ў гэтай сувязі перад універсітэтам.

Пытанні аб стане беларускай мовы, аб выкананні Закона аб мовах і Дзяржаўнай праграмы развіцця беларускай мовы і іншых моваў, аб выкананні мерапрыемстваў, вызначаных Саветам, абмяркоўваліся рэгулярна, на высокім узроўні — тройчы на пасяджэннях вучонага савета інстытута (май 1990 г., май 1991 г., красавік 1992 г.), на рэктарацe (у 1993 г., 1994 г.), на пасяджэннях Саветаў усіх факультэтаў, на пасяджэннях кафедраў — і не адзін раз. Прымаліся канкрэтныя пастановы, выпрацоўваліся мерапрыемствы і планы на кожны навучальны год. Прымаліся спецыяльныя праграмы, якія абавязвалі выкладчыкаў усіх спецыяльнасцяў забяспечыць на практыцы выкананне Закона аб мовах. Выкананне прынятых пастаноў, планаў, праграм правяралася. Было вырашана закончыць пераход да выкладання асноўных дысцыплін на беларускай мове ў 1995 — 1996 гг. У мерапрыемствах, якія дапрацоўваліся, удакладняліся, вызначаўся шлях да поўнага пераходу на выкладанне вучэбных прадметаў на беларускай мове, прадугледжвалася стварэнне вучэбнай літаратуры, слоўнікаў на беларускай мове, вывучэнне беларускай мовы выкладчыкамі, аспірантамі, іншымі супрацоўнікамі універсітэта.

За час, калі ўступіў у сілу Закон аб мовах і пачалося выкананне Дзяржаўнай праграмы развіцця беларускай мовы, калектыў навукова-педагагічных работнікаў універсітэта зрабіў крок наперад па рэалізацыі асноўных палажэнняў гэтых дзяржаўных дакументаў: дзесяткі вучэбных дысцыплін сталі выкладацца на беларускай мове, беларуская мова становіцца рабочай мовай пасяджэнняў вучоных саветаў, кафедраў, на ёй пішуцца вучэбныя планы, расклады заняткаў, аб'явы, паведамленні, насценныя газеты, афармляецца наглядная агітацыя і г.д. Беларуская мова выкладаецца ў групах аспірантаў першага і другога гадоў навучання, дзе 120-гадзінны курс заканчваецца залікам. Пры паступленні на ўсе факультэты абітурыенты здаюць уступны экзамен па беларускай мове і літаратуры. Прыкметна змяніліся адносіны абсалютнай большасці выкладчыкаў да ідэі выкладання вучэбных дысцыплін, стварэння вучэбна-метадычнай літаратуры для студэнтаў на беларускай мове.

Каб аказаць дапамогу выкладчыкам у падрыхтоўцы іх да выкладання вучэбных прадметаў па-беларуску і іншым супрацоўнікам, былі адкрыты курсы па вывучэнні беларускай мовы, створаны кансультацыйныя пункты, якія працавалі рэгулярна.

У 1991 г. створаны факультэт беларускай філалогіі і культуры.

У канцы 1991 г. загадам рэктара была створана спецыяльная атэстацыйная камісія па беларускай мове ў складзе 15 чалавек, у задачу якой уваходзіла вызначэнне ступені падрыхтаванасці выкладчыкаў да чытання лекцый, правядзення практычных і семінарскіх заняткаў на беларускай мове. Узначальваў камісію тады яшчэ першы прарэктар інстытута прафесар Л.Н.Ціханаў, намеснік старшыні — дэкан факультэта беларускай філалогіі і культуры дацэнт А.І.Лугоўскі, загадчык кафедры беларускага мовазнаўства прафесар М.С.Яўневіч.

У 1992 — 1994 гадах прайшлі атэстацыю на права выкладаць вучэбныя дысцыпліны па-беларуску каля 400 выкладчыкаў, гэта амаль палова ўсяго выкладчыцкага персаналу. На некаторых факультэтах (беларускай філалогіі і культуры, фізічным, матэматычным, гістарычным, прыродазнаўчым, педагогікі і методыкі пачатковага навучання, дашкольнага выхавання і інш.) усе атэставаныя выкладчыкі чыталі, а большасць і цяпер чытаюць лекцыі і праводзяць практычныя і семінарскія заняткі на беларускай мове. З прыемнасцю адзначу, што сярод іх прафесары Е.Г.Андрэева — руская па нацыянальнасці, Э.Р.Іофе — яўрэй па нацыянальнасці, дацэнт І.І.Канапацкі — татарын па нацыянальнасці і інш.

Наогул, многія кіраўнікі факультэтаў, кафедраў, педагогі сур'ёзна ставіліся і ставяцца да моўнай праблемы. На некаторых факультэтах курс беларусізацыі, нацыянальнага адраджэння амаль не змяніўся.

Выкананне Закона аб мовах і Дзяржаўнай праграмы развіцця беларускай мовы і іншых нацыянальных моваў у Беларусі пастаянна было ў полі зроку рэктарата, дэканатаў і кафедраў універсітэта. Хачу адзначыць, што кіраўніцтва універсітэта сярод іншых артыкулаў поўнасцю выконвала і зараз выконвае артыкул 4 Закона аб мовах, які абвясціў: "Кіраўнікі, іншыя работнікі дзяржаўных устаноў... павінны валодаць беларускай і рускай мовамі ў аб'ёме, неабходным для выканання службовых абавязкаў". Прыклад вялікаму калектыву выкладчыкаў і іншых супрацоўнікаў у першую чаргу паказаў і паказвае былы першы прарэктар, а цяпер ужо (больш як сем гадоў) рэктар універсітэта, акадэмік, прафесар Леанід Мікалаевіч Ціханаў, які адразу пасля прыняцця Закона аб мовах і Дзяржаўнай праграмы развіцця беларускай мовы і іншых нацыянальных моваў у Беларусі з поўнай адказнасцю паставіўся да гэтых надзвычай важных дзяржаўных дакументаў і не на словах, а на справе паслядоўна, мэтанакіравана дабіваўся іх рэалізацыі. Рэктар сам валодае беларускай мовай і прыкладае шмат намаганняў, каб ва універсітэце больш часта і гучна чулася беларускае слова. Усе прарэктары, дэканы, большасць загадчыкаў кафедраў і іншыя супрацоўнікі таксама добра валодаюць беларускай мовай і часта карыстаюцца ёй на пасяджэннях вучонага савета універсітэта, рэктарата, на пасяджэннях Саветаў факультэтаў і кафедраў і інш. Несумненна, гэта робіць дабратворны ўплыў на ўвесь калектыў.

За некалькі гадоў пасля прыняцця Закона аб мовах і Дзяржаўнай праграмы развіцця беларускай мовы ў выніку напружанай працы ўсяго вялікага калектыву нам удалося дасягнуць значных поспехаў на шляху беларусізацыі. Але ў апошнія гады становішча стала мяняцца не ў лепшы бок. Рэферэндум, праведзены ў маі 1995 г., адмоўна адбіўся на стане беларускай мовы ў краіне — моцна ўдарыў па Законе аб мовах. Увядзенне двух дзяржаўных моваў у Рэспубліцы Беларусь фактычна паставіла пад пагрозу існаванне беларускай мовы. Цяпер стан беларускай мовы ў Рэспубліцы Беларусь такі, што выклікае вялікую трывогу: пашырэнне яе ўжывання ў розных сферах прыкметна спыняецца, звужаецца выкарыстанне беларускай мовы навучання ў ВНУ, змяншаецца колькасць вучняў, якія навучаюцца на беларускай мове ў гарадскіх школах і г.д. Напрыклад, у Беларускім дзяржаўным педагагічным універсітэце некаторыя выкладчыкі пачалі сыходзіць з намечанага шляху. Там-сям назіраецца "адкат" з ранейшых пазіцый. Таму моўнае пытанне пры сённяшняй сітуацыі павінна знаходзіцца ў цэнтры нашай увагі. Аднак трэба не забываць, ведаць, што рэферэндум не адмяніў статус беларускай мовы як дзяржаўнай, не адмяніў і Закона аб мовах — ён павінен дзейнічаць.

Што сёння нам неабходна рабіць, каб выконваўся Закон аб мовах?

Трэба працаваць сістэматычна і мэтанакіравана — кіраўнікам і радавым, калектывам і кожнаму паасобку, каму дарагая наша Бацькаўшчына. Неабходна прыкласці намаганні, каб не страціць тое, што мы набылі за апошнія 11 гадоў. Прымаючы пад увагу такое трывожнае становішча, у якім апынулася беларуская мова, Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь распрацавала і прыняло ў ліпені 1999 года "Праграму дадатковых мер па развіцці беларускай мовы ў сістэме адукацыі".

З улікам такой складанай моўнай сітуацыі па рашэнні рэктарата ў Беларускім дзяржаўным педагагічным універсітэце імя М.Танка падрыхтавана, зацверджана вучоным саветам і надрукавана асобным выданнем "Перспектыўная праграма падтрымкі беларускай мовы", якая вызначае асноўныя напрамкі падтрымкі і развіцця беларускай мовы ў дзейнасці БДПУ. Праграма ставіць за мэту: ствараць умовы для падрыхтоўкі выпускнікоў, якія свабодна валодаюць беларускай мовай і змогуць без цяжкасці выкарыстоўваць яе ва ўсіх сферах сваёй будучай дзейнасці; забяспечыць выкладанне усіх вучэбных дысцыплін на беларускай мове; аднавіць работу пастаяннай атэстацыйнай камісіі; зрабіць беларускую мову рабочай мовай універсітэта; весці справаводства універсітэта на беларускай мове і г.д.

Маштаб гэтай праграмы, як бачым, вялікі, надзеі на яе пазітыўную ролю ў паляпшэнні становішча беларускай мовы ў ВНУ — рэальныя.

Заўважым, што перапіс насельніцтва, праведзены ў нашай рэспубліцы ў 1999 г., паказаў, што за 9 гадоў свайго дзеяння Закон аб мовах і Дзяржаўная праграма развіцця беларускай мовы і іншыя падзеі зрабілі значны ўплыў на павышэнне нацыянальнай свядомасці беларусаў, у многіх нашых суайчыннікаў адбылося абуджэнне нацыянальнай годнасці: больш 80 працэнтаў грамадзян Беларусі назвалі сябе па нацыянальнасці беларусамі, каля 37 працэнтаў (амаль 4 мільёны чалавек) беларускую мову назвалі мовай штодзённых зносін. Гэта дае падставу спадзявацца, што, нягледзячы на ўсе перашкоды, выпады супраць беларускай мовы як дзяржаўнай, на ўвядзенне другой дзяржаўнай мовы, Закон аб мовах працуе, хоць, вядома, не з такой аддачай, інтэнсіўнасцю, як гэтага хацелася б.

Прыняцце Закона "Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь" і Дзяржаўнай праграмы развіцця беларускай мовы і іншых нацыянальных моваў — гэта знамянальная падзея ў гісторыі Беларусі, у развіцці і адраджэнні беларускай нацыянальнай культуры і дзяржаўнасці. Значэнне гэтых дакументаў для Рэспублікі Беларусь, яе народа — надзвычай вялікае. Несумненна, яны зоймуць пачэснае месца ў беларускай гісторыі.

Хоць факт застаецца фактам, што беларуская мова сёння ў цяжкім становішчы, у небяспецы і патрабуе падтрымкі, дапамогі, усё ж нас, беларусаў, не павінны пакідаць аптымізм, вера ў справядлівасць, надзея на лепшыя часы для роднай беларускай мовы і суверэннай беларускай дзяржавы. Будуць цвёрдымі вера, упэўненасць, падмацаваныя штодзённай працай на карысць беларускай мовы, тады, спадзяёмся, роднай мове-маці — вучыць сучаснае і будучыя пакаленні дабру, раздаваць усіх сваёй мілагучнасцю і багаццем слова.

Беларускай мове — назаўсёды быць дзяржаўнай, бо яна бессмяротная, як бессмяротны носьбіт яе — беларускі народ.

Міхаіл ЯЎНЕВІЧ,
доктар філалагічных навук,
прафесар, Заслужаны настаўнік
Рэспублікі Беларусь.

Рэаліі жыцця

Плюс ці мінус?

Сёння ў многіх мінскіх школах часта можна сустрэць дужа маладых настаўнікаў. Гэта студэнты апошніх курсаў педагагічных ВНУ, якія "падзарабляюць" па сваёй будучай спецыяльнасці. І такое становішча — не з'ява аднаго года, — гэта тэндэнцыя, прычым даволі ўстойлівая. Чым жа яна выклікана і як да яе адносіцца — адмоўна ці станоўча?

Пытанне праблемнае і ў многім з'яўляецца вынікам сучаснага становішча школы, дакладней, "пустой кішэні" настаўніка, што, у сваю чаргу, цягне за сабой суцэльную хвалю адыходу педагогаў са школ, ліхаманкавы пошук імі новых, больш прыбытковых месцаў працы, зразумела, не па спецыяльнасці. У выніку — страчваецца не толькі педагагічны патэнцыял, але і атрымоўваецца так, што ў некаторых школах увогуле няма каму выкладаць прадмет. З маладых спецыялістаў, выпускнікоў-педагогаў, большасць зусім не імкнецца да працы на ніве школьнай асветы з прычыны малога заробку, таму камплектацыя школ настаўнікамі — балючая праблема. Дырэкцыі школ, у пошуках выйсця, запрашаюць на працу студэнтаў. Ва універсітэтах і студэнцкіх інтэрнатах можна ўбачыць на стэндах аб'явы: школе патрабуецца настаўнік-прадметнік.

Студэнты, канешне, — не панацэя, не выхад са становішча. Прычым у гэтым выпадку ім прыходзіцца сумяшчаць працу з вучобай. Аднак многія старшакурснікі педагагічных ВНУ прыходзяць у школу: хто з цікавасці, хто падзарабіць пэўную надбаўку да стыпендыі. Асабіста ведаю многіх з іх, хто працуе ў школе на палову стаўкі, рэдка — на стаўку. Тут, у школе, упершыню сутыкнуўшыся з сапраўднымі рэаліямі сваёй будучай прафесіі, студэнт-настаўнік робіць для сябе выбар на далейшае. Некаторыя толькі тады пачынаюць разумець, што гэта "не іх", што не адчуваюць яны ні прызвання, ні жадання працаваць у школе.

Аднак большасць усё ж застаецца. Пераадолеўшы цяжкасці псіхалагічнага плана (першы ўрок, адчуванне сябе настаўнікам перад вучнямі), пэўным чынам адаптаваўшыся ў школе, многія адкрываюць для сябе прафесію настаўніка як крыніцу захапляльнай, творчай працы. Хтосьці са студэнтаў сказаў: "У школе працаваць цікава. Толькі б зарплата была крыху большай...".

Падзарабляць у школе для студэнтаў, безумоўна, карысна: набываецца вопыт, прыходзіць самавызначэнне. Аднак ёсць і адваротны бок медаля: студэнт не валодае дасканала ведамі і ўменнямі, якія патрабуюцца для грунтоўнага выкладання прадмета ў школе. Не заўсёды зможа ён і добра падрыхтавацца да ўрока: не хапае часу з-за сумяшчэння вучобы і працы, не гаворачы пра вопыт, майстэрства.

Але пакуль дырэкцыям многіх школ выбіраць не прыходзіцца: студэнт-настаўнік запатрабаваны рэальнымі абставінамі сучаснасці і ён працуе. Добра, калі гэтая праца працягнецца і пасля заканчэння ім ВНУ. Тады, нарэшце, знойдзецца адказ і на балючае пытанне: "Хто будзе вучыць нашых дзяцей?". Але для гэтага, безумоўна, патрэбна належная матэрыяльная падтрымка педагога.

Маргарыта ПРОХАР,
студэнтка БДУ.

Вазьміце на заметку

Сучасны погляд на гісторыю Айчыны

Нядаўна выйшла ў свет даследаванне "Старажытная Беларусь" — першы том шасцітомніка "Гісторыі Беларусі".

У ім прадстаўлена старажытная гісторыя Беларусі. Гэта першабытны перыяд і ранняе сярэднявечча, уключаючы часы Полацкага княства да стварэння Вялікага княства Літоўскага (каля 100 тысяч гадоў таму — першая палова XIII стагоддзя).

Першы том шасцітомнай "Гісторыі Беларусі" напісаны ў асноўным археолагамі, таму што магчымасці пісьмовых крыніц, раней уведзеных у навуковы абарот, поўнасцю вычарпаны, а новыя летапісы на працягу XX стагоддзя не былі знойдзены.

Даследаванне ўяўляе сабой сучасны погляд на гісторыю Беларусі з пазіцыі нацыянальнай дзяржаўнасці. У цэнтры гэтага навукова-папулярнага выдання стаяць беларускі народ і яго выдатныя сыны і дочкі.

У кнізе прадстаўлены бібліяграфія і храналогія разглядаемага перыяду, а таксама паказальнікі імён і геаграфічных назваў. Сёлета плануецца выхад яшчэ трох тамоў даследавання, прысвечаных гісторыі Вялікага княства Літоўскага, часам Рэчы Паспалітай і перыяду знаходжання Беларусі ў складзе Расійскай імперыі.

Казімір ЮРОЙЦЬ.

Падзялюся з вамі

Праз цемру — да святла

Больш за 20 гадоў я працую ў школе, 15 гадоў сумяшчаю работу настаўніка гісторыі і класнага кіраўніка, што дало мне магчымасць назапасіць пэўны вопыт пазакласнай работы з вучнямі.

Выхоўваць грамадзяніна — значыць выхоўваць маральна свабодную асобу. Яе грамадзянскія паводзіны абумоўлены не сляпым падпарадкаваннем жыццёвай плыні ці чужой волі. У чалавека маральна свабоднага, самастойнага грамадзянскія перакананні становяцца асновай пачуцця ўласнай годнасці, абавязку, адказнасці, гонару. Чалавек не можа рабіць ганебных учынкаў, адступаць перад цяжкасцямі, нядобрасумленна выконваць работу, таму што гэта ніжэй яго годнасці, а таксама таму, што гэтага не дазваляе яму пачуццё адказнасці.

Практыка строгай забароны і практыка ўсёдазволенасці — дзве крайнасці ў выхаванні. Вынікі ў тым і іншым выпадку аказваюцца мізэрнымі. Захапіць школьнікаў карыснымі справамі, падахвоціць іх да адказных паводзін — такая задача дарослых: бацькоў, настаўнікаў, класных кіраўнікоў.

Але перш чым праводзіць канкрэтную выхаваўчую работу, мы павінны вывучыць класны калектыў, індывідуальныя асаблівасці кожнага вучня. З гэтай мэтай я складаю сацыяльны пашпарт класа, у які ўключаю такія звесткі, як колькасць шматдзетных, няпоўных, няпоўных шматдзетных і праблемных сем'яў, звесткі пра цяжкіх падлеткаў, якія стаяць на ўліку ў ІСН, і падлеткаў, схільных да правапарушэнняў, даныя пра хворых дзяцей, другагоднікаў і дзяцей, якія знаходзяцца на апецы.

Асобу вучня я вывучаю з дапамогай гутарак, назіранняў, апытання, аналізу дакументальных звестак, анкетавання. Калі ў класе ёсць падлеткі, схільныя да правапарушэнняў, на кожнага з іх складаю картку прафілактычнага ўліку.

Вывучэнне класнага калектыву я праводжу ў час, адведзены для ўзаемін. Гутарка ідзе па такіх тэмах: "Хто я, які я", "Раскажы мне пра сябе", "Свята сяброў".

Пабудова прававой дзяржавы, як вы разумееце, немагчыма без выхавання ў падрастаючага пакалення грамадзянскіх якасцей асобы, таму задача школы, сям'і, класнага кіраўніка, сацыяльнага педагога заключаецца ў тым, каб азнаёміць вучняў з законамі сваёй краіны і выхаваць у іх перакананне ў неабходнасці выконваць іх, прывіць навыкі законапаслухмянасці, уменне абараніць свае правы і свабоды ў вызначаным законам парадку. Кожны вучань павінен засвоіць нормы і правілы паводзін у грамадстве, ведаць свае правы і абавязкі, асноўныя палажэнні грамадзянскага і крымінальнага кодэксаў, іншыя законы. Патрэбна навучыць дзяцей жыць у розных калектывах. З гэтай мэтай я распрацавала шэраг мерапрыемстваў па прававым і маральным выхаванні вучняў сярэдняга звяна. Адно з іх мае назву "Падарожжа ў краіну мудрых парад".

Мне б хацелася звярнуць увагу на такі факт. Калі знакаміты афтальмолаг Святаслаў Фёдараў прапанаваў групе сляпых з дапамогай аперацыі вярнуць зрок, многія з іх (ледзь не большасць) адмовіліся ад такой прапановы. Яны прывыклі да цемры, і жыццё пры яркім святле іх палохае. Нашы дзеці таксама паступова з цемры трапляюць на святло. Ім патрэбны павадыр. Каму ж весці іх за сабой, як не бацькам, настаўніку, класнаму кіраўніку. Нам трэба заўсёды памятаць, што сапраўдны грамадзянін — гэта асоба, якая спалучае ў сабе веды, розум, сумленне і пэўную культуру. Страта хоць бы аднаго з гэтых складнікаў робіць, па сутнасці, немагчымым фарміраванне грамадзянскай свядомасці ў такіх вучняў.

Ала СКОРАЯ,
класны кіраўнік сярэдняй
школы № 1 Асіповічаў.

Пытанне новага часу

Нездарма сваё першае пасяджэнне ў новым тысячагоддзі калегія ўпраўлення адукацыі Гродзенскага аблвыканкама пачала з разгляду пытання "Аб стане і шляхах узмацнення работы аддзелаў адукацыі і педкалектываў па арганізацыі вольнага часу навучэнскай моладзі ва ўстановах адукацыі Гродна". На пасяджэнне былі запрошаны загадчыкі аддзелаў і ўпраўленняў адукацыі вобласці, кіраўнікі навучальных і пазашкольных устаноў горада. Як дапамагчы дзецям і падлеткам у свой вольны час займацца цікавымі для кожнага з іх справамі, як выцягнуць большасць з іх з так званай "вуліцы", даць магчымасць для ўсебаковага развіцця асобы — гэтыя пытанні гучалі на калегіі.

Яшчэ год таму большасць школ у Гродне зачынялася адразу пасля заканчэння заняткаў, не заўсёды добра працавалі і дзіцячыя пакоі па месцы жыхарства. Сёння ж, як зазначыла ў сваім выступленні галоўны інспектар упраўлення адукацыі Ганна Уладзіміраўна Фінагенава, справа зрушылася ў лепшы бок. У школах і ПТВ горада працуюць шматлікія гурткі, секцыі, клубы па інтарэсах. Дзіцячыя пакоі ўзялі пад сваё крыло раённыя цэнтры пазашкольнай работы: умацавалі іх кадрамі, дапамаглі часткова аднавіць матэрыяльную базу, што значна палепшыла іх працу. Аддзелам адукацыі Кастрычніцкага райвыканкама распрацавана і ажыццяўляецца праграма выхавання, разлічаная да 2004 года. Над аналагічнай праграмай працуюць зараз і ў Ленінскім раёне.

Але ж не толькі пра станоўчае ішла размова. Адзначалася і тое, што мала яшчэ ўвагі надаецца арганізацыі вольнага часу старшакласнікаў. Многія мерапрыемствы, асабліва ў ПТВ, праходзяць на нізкім узроўні. Слабая матэрыяльна-тэхнічная база, цякучасць кадраў сярод педагогаў не спрыяе гэтай добрай справе.

Шмат увагі надаецца арганізацыі вольнага часу ў канікулярны перыяд. Наладжана цеснае супрацоўніцтва з гарадскім Цэнтрам занятасці насельніцтва, што дае магчымасць часова працаўладкоўваць падлеткаў.

Чым сёння заняты ў свой вольны час нашы дзеці — цікавіць не толькі іх бацькоў і настаўнікаў. Ад таго, як сёння вырашаецца гэтае пытанне, залежыць тое, якім стане наша грамадства ў будучым. Таму і абмен думкамі на пасяджэнні быў зацікаўлены і канструктыўны.

Юрый БОНДАРАЎ.

НА ЗДЫМКАХ: загадчык упраўлення адукацыі Гродзенскага аблвыканкама Уладзімір Анатольевіч Гаўрон (справа) падчас работы калегіі; праца ў гуртках мяккай цацкі, кройкі і шыцця ў Цэнтры пазашкольнай работы "Прамень"; пакойчык рэабілітацыйнага цэнтра, дзе падлетак можа не толькі атрымаць дапамогу псіхолага, але і правесці некалькі дзён, калі ў сям'і ўзніклі пэўныя непаразуменні з бацькамі.

Фота аўтара.

З вопыту

Крынічны струмень

Змены ў сучасным выкладанні звязаны перш за ўсё з развіццём творчай ініцыятывы настаўніка ва ўмовах велізарнага аб'ёму інфармацыі, якая праяўляецца ў адборы зместу, выбары тыпу і формы ўрока, пошуках найбольш рацыянальных прыёмаў. Поспех навучання залежыць не толькі ад правільнага вызначэня зместу, метадаў і прыёмаў, але і ад формы іх рэалізацыі. Нетрадыцыйны ўрок — адзін са шляхоў у гэтых пошуках. Такі ўрок выклікае цікавасць у вучняў, павышае якасць засваення матэрыялу, абуджае іх думкі, актуалізуе веды, садзейнічае педагагічнаму супрацоўніцтву з настаўнікам.

Нетрадыцыйны ўрок — гэта форма ўрока таго ці іншага тыпу, якія склаліся ў дыдактычнай навуцы, таму ён абавязкова павінен упісацца ў сістэму ўрокаў па дасягненні канчатковай мэты.

Выразнай станоўчай асаблівасцю нетрадыцыйнага ўрока з'яўляецца тое, што галоўная роля на ўроку належыць вучням. Побач са звычайнымі формамі дзейнасці вучні выступаюць з інфармацыяй, праводзяць даследаванні, удзельнічаюць у дыскусіях, гульнях, ацэньваюць работу сяброў. Я пераканалася, што вынікі такой дзейнасці ў значнай ступені залежаць ад падрыхтоўчага этапа, таму плану формы і віды работ, распрацоўваю індывідуальныя і групавыя заданні, знаёмлю з літаратурай, кансультую. На самім жа ўроку накіроўваю дзейнасць вучняў, праводжу карэкцыю іх паводзін і дзеянняў, пры неабходнасці ўдзельнічаю ў гутарках, спрэчках, выказваю свае меркаванні (але не навязваю іх), падводжу вынікі работы.

Урокі беларускай мовы і літаратуры вылучаюцца сярод іншых дысцыплін. Яны павінны быць асаблівымі: змястоўнымі, эмацыянальнымі, карыснымі. Ад настаўніка патрабуецца не толькі выдатнае валоданне зместам прадмета, але і ўменне данесці кожную думку так, каб яна не толькі ўзбагаціла інфармацыяй, а і закранула пачуцці дзяцей.

Сваю задачу як настаўніка беларускай літаратуры я вызначыла так: выхаваць творчага, удумлівага чытача, абудзіць цікавасць да твораў літаратуры, а тым самым выхоўваць і нацыянальна свядомую асобу беларуса праз выхаванне любові да нашай памяці, гісторыі мовы. А каб зацікавіць вучняў прадметам, стараюся перакрэсліць мяжу паміж класам і кафедрай, зрабіць вучняў удзельнікамі працэсу здабывання ведаў. А гэта магчыма тады, калі ўзаемаадносіны паміж настаўнікам і вучнямі мяняюцца ў бок супрацоўніцтва, развіваюць думку і душу, калі кожны ўрок становіцца для вучняў сапраўдным святам.

Зрабіць кожны ўрок незвычайным няпроста, вельмі няпроста, але гэта — запаветная мара кожнага настаўніка. Таму нетрадыцыйны ўрок, на мой погляд, — адзін з напрамкаў творчага пошуку, які рэальна можа прывесці да жаданай мэты.

Калі ў кожнай тэме ёсць хаця б адзін-два нетрадыцыйныя ўрокі, гэта ўносіць у выкладанне прадмета крынічны струмень, заахвочвае на праця пошуку непазнанага і нязведанага.

Алена НЕСЦЯРОВІЧ,
настаўніца беларускай мовы і літаратуры сярэдняй школы №35 Магілёва.

У рэжыме развіцця

Школа Яўгена Роўды

Нарацкая сярэдняя школа № 1 — адна з лепшых на Мядзельшчыне. Яе ўзначальвае вядомы ў рэспубліцы матэматык, энтузіяст педагагічнай справы Яўген Мікалаевіч Роўда. "Школай Роўды" называюць Нарацкую сярэднюю школу № 1.

Народнае вучылішча ў мястэчку Кабыльнік было адкрыта ў 1892 годзе. Да 1939 года яно працавала як польская сямігадовая школа. Пасля 17 верасня 1939 года як беларуская школа. У час Вялікай Айчыннай вайны школа працягвала працаваць да 1943 года. Сучасная Нарацкая сярэдняя школа № 1 аднавіла сваю дзейнасць 1 верасня 1944 года. Спачатку гэта была сямігодка, якая размяшчалася у чатырох прыстасаваных будынках. З 1955 года — дзесяцігодка. У 1960 годзе ўзведзены новы будынак школы.

Такая гісторыя школы. А калі казаць пра мэты і задачы Нарацкай сярэдняй школы № 1, дык яны наступныя: фарміраваць у вучняў культ ведаў, інтэлект, патрэбнасць у вучобе; далучаць да каштоўнасцей агульначалавечай культуры і выхоўваць на гэтай аснове духоўнасць і маральнасць; працягваць работу па адраджэнні нацыянальнай культуры, гісторыі, мовы і традыцый беларускага народа.

За 53 гады свайго існавання школа зрабіла 42 выпускі. Скончыла школу 1670 выпускнікоў. Сярод іх ёсць шмат знакамітасцяў. Напрыклад, у Інстытуце матэматыкі ў Маскве працуе доктар матэматычных навук І.Г.Лысёнак, у Маскоўскім стаматалагічным інстытуце медыцынскіх навук — Н.У.Панкратава. У беларускіх ВНУ выкладчыкамі працуюць І.Л.Папок, К.А.Місуна, У.А.Вярэнька. С.А.Шапэчка — майстар спорту па спартыўнай хадзьбе, Заслужаны трэнер Рэспублікі Беларусь. Аб тым, што школа на працягу многіх гадоў давала глыбокія і трывалыя веды, сведчыць той факт, што выпускнікі паспяхова займаліся ў вышэйшых навучальных установах многіх гарадоў былога Саюза: Масквы, Варонежа, Санкт-Пецярбурга, Адэсы, Омска, Калінінграда, Вільнюса, Рыгі, Львова.

Сёння ў школе займаюцца 466 вучняў, з іх 245 маюць добрыя і выдатныя адзнакі, 40 круглых выдатнікаў, якія атрымліваюць стыпендыю. У школе 42 настаўнікі і выхавацелі, з іх 23 — выпускнікі школы, 4 настаўнікі — з вышэйшай катэгорыяй, 20 — з першай катэгорыяй.

У школе працуюць метадычныя аб'яднанні настаўнікаў пачатковых класаў, класных кіраўнікоў. На базе школы — настаўнікаў рускай і беларускай мовы. Ёсць псіхолаг, педагог-арганізатар. Я.М.Роўда — Сорасаўскі настаўнік.

Мае школа і камп'ютэрны клас на 20 месцаў.

Выніковасць — аснова работы школы. За пяць апошніх гадоў у вышэйшыя навучальныя ўстановы паступаюць ад 25 да 45 працэнтаў выпускнікоў. У 1999 годзе з 14 выпускнікоў 3 атрымалі залатыя, 1 — сярэбраны медалі. Усе яны пацвердзілі свае веды, паступіўшы ў Мінскі дзяржаўны лінгвістычны, Беларускі дзяржаўны эканамічны і Беларускі дзяржаўны універсітэты.

Дзве выпускніцы — В.Находка і В.Маліноўская — сталі студэнткамі лінгвістычнага універсітэта па выніках рэспубліканскай алімпіяды па іспанскай мове. В.Находка атрымала заахвочвальную прэмію з фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь А.Р.Лукашэнкі.

У школе створаны 32 курсы па выбары і факультатывы для ўзбагачэння, паглыблення ведаў і пашырэння кругагляду вучняў. 10"Б" клас — хіміка-біялагічны профіль, 11"Б" — прыродазнаўча-матэматычны профіль. Працуе 7 гурткоў, у якіх займаецца 105 вучняў, у хоры — 40 вучняў, ёсць 5 спартыўных секцый. У музычнай школе займаюцца 38 школьнікаў.

Каманда КВЗ "Нарачанка" заняла трэцяе месца ў Міжнародным КВЗ "Брацiна смеху-97" і ўступіла ў Рэспубліканскі клуб КВЗ.

Адной з асноўных задач школы з'яўляецца аздараўленне вучняў. У школе працуе спецыяльная медыцынская група для 1 — 11 класаў. Адзін раз у год вучні праходзяць паглыблены медыцынскі агляд фізічнай падрыхтоўкі. Праводзяцца спартыўна-аздараўленчыя мерапрыемствы: Дні здароўя, Дні бегуна, кросы, розныя спаборніцтвы на першынство школы. Традыцыйным святам стаў турысцкі злёт, які праводзіцца ў маі. Каманда школьнікаў удзельнічае ў раённых і абласных турысцкіх злётах і займае прызавыя месцы.

Яўген Мікалаевіч Роўда гаворыць: "Наша школа працуе ў рэжыме развіцця. Педагогі, вучні, бацькі — адна сям'я. Мабыць, таму ў нас усё ладзіцца, у школу ўсе імкнуцца, як у родны дом, і тут нам усім добра...".

Мікалай ГРУДЗІНСКІ,
метадыст Мінскага абласнога ІПК.

Раённая "Настаўніцкая"

Ідэя выпускаць у раённай слаўгарадскай газеце старонку, якая б была карыснай не толькі вузкаму педагагічнаму колу, а ўсім тым, хто сёння фарміруе грамадства, хто дбае за наша будучае, належыць загадчыку раённага аддзела адукацыі В.А.Новікаву.

— Бываючы ў школах на розных семінарах, творчых справаздачах, — гаворыць Віктар Андрэевіч, — я прыйшоў да высновы, што ў нашым раёне нямала настаўнікаў-наватараў, якія, нягледзячы на цяжкае эканамічнае становішча, працуюць з творчым пад'ёмам, шукаюць больш эфектыўныя метады і прыёмы навучання і выхавання. Дык чаму іх вопыт работы павінны быць толькі вядомы вузкаму колу людзей?

Першы выпуск "Педагагічнага весніка" ў раённай газеце "Ленінскае слова" выйшаў у сакавіку 2000 года. У ім расказвалася пра ролю і работу метадычных аб'яднанняў, пра семінар-нараду і пра настаўнікаў, якія працуюць па новых педагагічных тэхналогіях. У свет выйшла ўжо сем "Педагагічных веснікаў".

Валянціна ЯЗЕРСКАЯ.

Буйным планам

Моладзь у пераменлівым грамадстве

Напрыканцы мінулага года апублікаваны фундаментальны рэгіянальны маніторынгавы даклад "Моладзь у пераменлівым грамадстве", падрыхтаваны Дзіцячым фондам ААН (ЮНІСЕФ) у рамках праекта MONEE даследчага цэнтра ЮНІСЕФ. Ён прысвечаны пакаленню, чыё ўступленне ў жыццё прыйшлося на пераходны перыяд. Гэта 65 мільёнаў маладых людзей ва ўзросце 15 — 24 гадоў, якія жывуць у 27 краінах Цэнтральнай і Усходняй Еўропы і ў краінах Садружнасці Незалежных Дзяржаў. Матэрыялы даклада прадстаўлены ў шасці главах.

У першай — "Моладзь у пераходны перыяд" — прыведзены факты аб ключавых эканамічных, сацыяльных і дэмаграфічных працэсах, што дапамагаюць глыбей зразумець жыццё пакалення пераходнага перыяду. Выяўлены істотныя змены ў розных сферах жыцця маладых людзей (напрыклад, у пытаннях стварэння сям'і), што дапаможа пры стварэнні шырокага кола мер дзяржаўнай палітыкі. Тэндэнцыя да скарачэння колькасці шлюбаў ці заключэння шлюбаў у больш познім узросце, а таксама блізкія да яе тэндэнцыі, звязаныя з пачаткам працоўнай дзейнасці, указваюць на тое, што пераход моладзі да дарослага жыцця становіцца больш працяглым і складаным. Рашэнні, якія маладыя людзі прымаюць сёння, будуць мець важныя наступствы не толькі для іх уласнага жыцця, але і для лёсу іх дзяцей, грамадства ўвогуле.

Глава 2 пад назвай "Расці здаровымі" прысвечана праблемам здароўя моладзі, у тым ліку выбару ладу жыцця, кароткатэрміновых і доўгатэрміновых наступстваў гэтага выбару. Даныя сведчаць пра тое, што моладзь рэгіёна адчувае сябе горш і вядзе шкодны для здароўя лад жыцця часцей, чым да пераходнага перыяду.

Усё больш маладых людзей у рэгіёне з'яўляюцца ВІЧ-інфіцыраванымі. Усяго, па стану на канец 1999 года, колькасць ВІЧ-інфіцыраваных склала 360 тыс. чалавек, і гэтая лічба працягвае імкліва павялічвацца. Асноўныя ачагі эпідэміі знаходзяцца на Украіне і ў Расіі. На Беларусі дзве трэці ўсіх выяўленых ВІЧ-інфіцыраваных не маюць і 25 гадоў.

У 1998 годзе ў краінах рэгіёна зарэгістравана 0,5 млн. новых выпадкаў захворвання сіфілісам, прычым каля 40 тыс.— сярод юнакоў і дзяўчат ва ўзросце 15 — 17 гадоў і 200 тыс. — сярод маладых людзей ва ўзросце 18 — 24 гадоў, 3 тыс. выпадкаў захворванняў выяўлены сярод падлеткаў ва ўзросце 10 — 14 гадоў.

Павысіўся паказчык самагубстваў. Асабліва высокі ўзровень самагубстваў сярод асоб мужчынскага полу ў Славеніі, Эстоніі, Латвіі, Літве, Расіі, Украіне. На Беларусі і ў Туркменіі, дзе ў 1989 годзе ўзровень самагубстваў быў адносна нізкім, гэты паказчык павялічыўся больш чым у два разы.

Аднак ёсць сведчанні і таго, што маладыя людзі пачынаюць усведамляць перавагі здаровага ладу жыцця.

Патрэбна адзначыць неабходнасць рэалізацыі новых падыходаў да праблем здароўя моладзі. Палітыку ў галіне аховы здароўя неабходна праводзіць шляхам ажыццяўлення шырокамаштабных і мэтавых праграм.

У главе 3 "Школьныя гады" разглядаюцца змены ў сістэмах адукацыі рэгіёна: аналізуюцца тэндэнцыі ўдзелу моладзі ў адукацыйным працэсе на ўзроўні поўнай сярэдняй і вышэйшай адукацыі, даецца кароткі агляд уплыву розных фактараў на каэфіцыент ахопу адукацыяй і г.д.

Каэфіцыент ахопу адукацыяй, які складае 41 працэнт сярод моладзі рэгіёна ва ўзросце 15 — 24 гадоў, значна ніжэйшы за адпаведны паказчык па еўрапейскіх краінах (58 працэнтаў). На Беларусі вучыцца 45 працэнтаў насельніцтва ва ўзросце 15 — 24 гадоў. У цэлым з 23 краін удзел моладзі ў агульнаадукацыйных праграмах і праграмах прафесійнай падрыхтоўкі скараціўся ў 14 краінах, у тым ліку ў Расіі, Беларусі, Украіне, Малдове і інш.

Не менш важныя і якасныя аспекты адукацыі. Школа не толькі адыгрывае відавочную ролю ў навучанні, але і з'яўляецца асноўным сацыяльным асяроддзем, у якім адбываецца развіццё асобы. Значную частку дня маладыя людзі праводзяць у школе, і ўжо па адной гэтай прычыне школьнае асяроддзе павінна быць спрыяльным, стымулюючым, павінна захоўваць здароўе вучняў. Падкрэсліваецца неабходнасць пераадолення аўтарытарнага стылю выкладання, значэнне ўкаранення тэхналогій навучання, якія садзейнічаюць фарміраванню крытычнага мыслення, камунікатыўных уменняў.

У главе "Працоўная дзейнасць" аналізуецца пытанне адаптацыі моладзі да ўмоў рынку працы. З 65 млн. маладых людзей ва ўзросце 15 — 24 гадоў, якія жывуць у 27 краінах рэгіёна, у 1998 годзе каля 26 млн. (41 працэнт) вучыліся ў розных навучальных установах; 21 млн. (32 працэнты) працавалі і 18 млн. (28 працэнтаў) не працавалі і не вучыліся.

У 1998 годзе доля беспрацоўных сярод моладзі ў сярэднім складала 30 працэнтаў у 18 краінах пераходнага перыяду, па якіх ёсць адпаведныя звесткі. Гэта на 15 працэнтаў вышэй за агульны ўзровень беспрацоўя і на 8 працэнтаў вышэй за ўзровень беспрацоўя сярод моладзі ў краінах ЕС. На Беларусі зарэгістраваныя беспрацоўныя ва ўзросце 15 — 24 гадоў у 1998 годзе складалі 35,2 працэнта ад агульнай колькасці беспрацоўных у сярэднім за год.

З пачаткам пераходнага перыяду для моладзі адкрыліся новыя магчымасці ў сферы працаўладкавання, але пры гэтым шлях ад школы да працоўнага месца стаў у многіх адносінах больш складаным. Найбольш карыснымі для маладых людзей, якія ўступаюць у працоўнае жыццё пасля заканчэння школы, могуць стаць праграмы прафесійнай падрыхтоўкі, а таксама праграмы аказання дапамогі тым, хто ўпершыню ідзе на працу.

У частцы "Маладыя людзі ў канфлікце з законам" разглядаюцца праблемы канкрэтнай групы моладзі павышанай рызыкі, а менавіта тых, якія знаходзяцца ў канфлікце з законам. Выклікае заклапочанасць павышэнне ўзроўню злачыннасці. У канцы 90-х гадоў паказчык забойстваў, учыненых непаўналетнімі, перавысіў 20 на 100 тыс. адпаведнай групы мужчынскага насельніцтва на Беларусі, у Казахстане, Эстоніі, Літве, што ў тры разы больш, чым у Цэнтральнай Еўропе.

Ёсць сведчанні новых трывожных тэндэнцый: адносна вялікая колькасць юных правапарушальнікаў (якім няма яшчэ 14 гадоў), павелічэнне долі дзяўчынак сярод маладых правапарушальнікаў і з'яўленне такіх новых відаў правапарушэнняў, як злачынствы, звязаныя з наркотыкамі, якія практычна адсутнічалі да пераходнага перыяду.

У главе 6 — "Маладыя грамадзяне" — расказваецца пра тое, як моладзь у краінах рэгіёна выкарыстоўвае свае правы і рэалізуе свае магчымасці ў дачыненні да ўдзелу ў пераўтварэнні грамадства. Так, на Беларусі мелі намер удзельнічаць у галасаванні (1995 — 1997 гг.) 38 працэнтаў маладых людзей ва ўзросце 18 — 24 гадоў і 40 працэнтаў, якім няма 24 гадоў; у Расіі адпаведна 68 і 69 працэнтаў; на Украіне — 30 і 35 працэнтаў; у Польшчы — 62 і 70 працэнтаў.

Моладзь Беларусі з'яўляецца састаўной часткай міжнароднай маладзёжнай супольнасці, але разам з тым у яе свая, унікальная, гісторыя, сваё цяперашняе і будучае.

Згодна з вывадамі, што пададзены ў дакладзе, маладыя людзі рэгіёна:

- у большай ступені падтрымліваюць рынычныя і дэмакратычныя рэформы, чым людзі старэйшага пакалення, але менш удзельнічаюць у выбарах;
- цікавяцца грамадскім і палітычным жыццём у сваіх краінах, але настроены крытычна і нават скептычна ў адносінах да дзейнасці новых дэмакратычных інстытутаў;
- падвержаны вялікай рызыцы ў галіне рэпрадуктыўнага і сексуальнага здароўя, у тым ліку небяспецы заражэння ВІЧ/СНІДам, ва ўмовах абмежаванага доступу да неабходнай інфармацыі і медыцынскіх паслуг;
- нярэдка праяўляюць цярпімае стаўленне да проціпраўных дзеянняў і часцей уступаюць у канфлікт з законам, чым іх равеснікі ў дарэформенны перыяд;
- надаюць большае значэнне адукацыі, чым іх равеснікі ў дарэформенны перыяд, але, як правіла, пачынаюць вучыцца пазней, кідаюць школу значна часцей;
- высока цэняць сям'ю, але жэняцца і абзаводзяцца дзецьмі значна радзей, чым людзі іх узросту ў дарэформенны перыяд;
- праяўляюць гібкасць і вынаходлівасць у дасягненні матэрыяльнага дабрабыту, але пры гэтым паказчыкі беспрацоўя ў іх значна вышэйшыя, чым у людзей старэйшага пакалення.

У дакладзе прапануюцца меры, якія забяспечваюць эфектыўнасць маладзёжнай палітыкі: прызнаць моладзь асобнай групай насельніцтва са сваімі спецыфічнымі патрэбнасцямі і магчымасцямі, абумоўленымі фарміраваннем асобы; распачаць змястоўны дыялог з моладдзю па пытаннях, што датычаць яе жыцця; у большай ступені ўлічваць ролю псіхасацыяльных фактараў у развіцці моладзі; развіваць міжведамасныя падыходы да вырашэння такіх праблем, як ахова здароўя і працаўладкаванне моладзі; дабівацца таго, каб маладыя людзі ўспрымаліся як паўнапраўныя партнёры.

Ірына МЕЛЬНІЧУК,
дацэнт кафедры педагогікі пачатковага навучання і сацыяльнай педагогікі Брэсцкага дзяржаўнага універсітэта.

У нашых суседзяў

Страсці вакол правапісу

Тым, хто мае доступ да Інтэрнета, вядома (а каму не — раскажам) пра дыскусію, якую вядуць праз Інтэрнет расіяне, якіх хвалюе лёс рускай мовы і рускай культуры. Многія з іх у роспачы. Рэч вось у чым: у краіне ходзяць чуткі, што рыхтуецца арфаграфічная рэформа. Многія лічаць, што руская мова ў кроку ад канчатковай гібелі. І ва ўсім гэтым, маўляў, вінаваты вучоныя-моваведы.

Увогуле ж пакуль яшчэ нічога не вырашана: пакуль ёсць толькі падрыхтаваны арфаграфічны праект, які будзе абмяркоўваць Арфаграфічная камісія пры Аддзяленні літаратуры і мовы Расійскай Акадэміі навук.

На справе адбываецца наступнае: сёння ў Расіі асноўным дакументам, які рэгламентуе рускі правапіс, з'яўляюцца прынятыя ў 1956 годзе "Правілы рускай арфаграфіі і пунктуацыі". У свой час яны адыгралі важную ролю ва ўпарадкаванні нормаў правапісу. Аднак першапачаткова ў іх былі недасканаласці. А з цягам часу яны моцна састарэлі.

Лінгвісты сектара арфаграфіі і арфаэпіі Інстытута рускай мовы імя В.В.Вінаградава РАН у апошнія гады працавалі над новым "Зводам правілаў". Працай кіраваў вучоны У.У.Лапацін. Тры задачы ставілі перад сабой вучоныя. Па-першае, наблізіць правіла да сучаснасці, улічыць моўныя змены і арфаграфічную практыку. Так, напрыклад, у старым зводзе адсутнічае правіла, якое рэгулюе напісанне такіх прыставак, як *гипер, пост, супер* і г.д. у выніку чаго сталі з'яўляцца камічныя напісанні, такія словы, як, напрыклад, постельцинский, такіх пачаткаў кампанентаў слоў як *аудио, видео, диско, ретро, мини, медиа* і г.д.

Словам, вучоныя моваведы прапануюць, не мяняючы асноўных прынцыпаў і нормаў, скарэкціраваць асобныя нелагічныя правілы і ліквідаваць некаторыя выключэнні.

У дыскусіі ёсць аргументы як "за", так і "супраць" змяненняў правапісу. Рэфарматары бачаць у арфаграфіі інструмент і хочуць зрабіць яе простай і даступнай. Кансерватары, якія ў кожнай літары бачаць у першую чаргу элемент культуры, увогуле не хочуць нічога мяняць. Яны гавораць пра традыцыі, пра пераемнасць, пра тое, што творы Пушкіна без ероў і ятей не будуць творамі Пушкіна. Настаўнікі звычайна за рэформу, пісьменнікі — супраць.

Так, адна з прапаноў, якія ўносяць некаторыя настаўнікі, аднадумцы рэфарматараў — спрасціць правіла напісання слоў з *пол*. Зараз мы пішам праз дэфіску: пол-лимона, пол-апельсина, але полмандарина. Які сэнс у гэтым супрацьпастаўленні?

Адзін раздзел "Правапісанне дзеясловаў", лічаць многія, можа прывесці ў адчай любога школьніка. Чым прасцей і лагічней правіла, чым менш з яго выключэнняў, тым лягчэй такому правілу навучыць вучняў. А калі фармулёўка правіла займае некалькі старонак падручніка — гэта ўжо не правіла, а здзек.

"Падумайце пра школьнікаў!" — ёсць такі заклік у Інтэрнеце. Пэўна, гэта голас школьніка. Навошта правілы, ад якіх вучні пакутуюць?

Многія лічаць, што спрашчэнне арфаграфіі дало б магчымасць на ўроках рускай мовы болей часу ўдзяляць самой мове — правільнаму выкарыстанню слоў, пісьмовай будове размовы, уменню звязна выкладаць свае думкі, адным словам, культуры мовы.

Безумоўна, адным спрашчэннем нормаў правапісу справы не паправіш, справядліва сцвярджаюць многія ўдзельнікі дыскусіі. У першую чаргу неабходна палепшыць выкладанне рускай мовы ў школах, у прыватнасці, увесці дастатковую колькасць гадзін на гэты прадмет у старшых класах.

Святлана БЕНЬ.

Сустрэча для вас

Рух да Абсалюту

Са шчырым, жыццярадасным і адукаваным чалавекам заўсёды лёгка і спрачацца, і размаўляць, і сябраваць. Аднак на вуліцы не спыніш прахожага, не спытаеш: як жыццё, што новага? Для гэтага трэба хоць бы ведаць адзін аднаго. Ці не таму, разважаючы пра гэта, мне згадалася выказванне Дэні Дзідро пра тое, што “калі хочаш пісаць пра жанчыну, абмакні пяро ў вясёлку...”. Вось чаму мне абавязкова патрэбна было знайсці што-небудзь адметнае, незвычайнае, каб расказаць чытачам пра Юлію Палосіну — былую вядучую актрысу Беларускага рэспубліканскага тэатра юнага гледача, а цяпер выкладчыцу рускай мовы і літаратуры адной са школ горада на Няве.

Сапраўды, быў час, калі яе імя на афішы Мінскага ТЮГа само па сабе служыла гарантыяй глядацкай увагі, і ў тэатр шмат гадоў хадзілі “на Палосіну”, лічачы яе актрысай шырокага дыяпазону. Здавалася, што ёй было падуладна ўсё — любы жанр, любы сцэнічны ўзрост і характар. Вось і нядаўна па тэлебачанні яшчэ раз паказвалі тэлефільм “Кола” з яе ўдзелам.

І ўсё ж якія фарбы выбрала б я сёння для Юліі Яўгенаўны? Хацелася б чырвоную і блакітную як самыя святочныя. Але больш правільна ўзяць жоўтую і зялёную — колеры святла, радасці, жыцця і надзеі, якіх усім нам так не стае цяпер.

... Дыпломны спектакль Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута. У рэпертуар тады была ўключана п’еса М.Горкага “Ягор Булычоў і іншыя”. Ролю Шуркі, незаконнай дачкі Булычова, выконвала Ю.Палосіна. Памятаю, яна не проста іграла, яна дапытліва ўглядалася ў жыццё, што віруе навокал. Гэта быў пошук праўды; і не дарэмна яна шукала тую самую “вуліцу”, якую не знайшоў бацька, на якой можна жыць сумленна і вольна.

Акрамя гэтай гераіні, толькі ўступаючы на сцэнічныя падмосткі, з вялікай захопленасцю іграла яна Панядзелка (“Беласнежка і сем гномаў”), Полю Віхрову (“Рускі лес”), Кацю (“Пяць вечароў”)... Ужо тады Палосіна паўстала перад гледачамі мастаком думаючым, мэтанакіраваным.

З захапленнем віталі ў Мінскім ТЮГу маленькія аматары тэатра, іх бацькі і настаўнікі яе Гарыка Еўрумяна ў “Пузырках”, Моцю — у “Бялее ветразь адзінокі”, Бураціна — у “Лісе Алісе”...

Непадробны быў яе Дэліх’яр Сарамбук са спектакля “Будзьце гатовы, ваша вялікасць”, які жыва цікавіўся літаральна ўсім і ўсім гатовы быў аддаць сваю душу.

А вось бойкая, свавольная, крыху дзёрзкая, з тварам у яркім рабаціnnі, з косамі, якія тырчаць у розныя бакі, у зялёнай сукенцы з чырвонымі латкамі, адна панчоха чорная, другая аранжавая, штукарка і фантазёрка — такой запомнілі Пэпі-Палосіну ў “Пэпі — Доўгая Панчоха”.

Гэтыя і многія іншыя яе мілыя маленькія летуценнікі тады яшчэ жылі ў свеце сваёй фантазіі, але характар іх быў такі, што, стаўшы дарослымі, яны будуць ператвараць свае мары ў жыццё, як і зрабіў гэта многія прыхільнікі таленту самой актрысы.

Памятаю, з якім бляскам свайго непаўторнага абаяння, майстэрства, пластычнай і ўнутранай выразнасці іграла яна пазней галоўныя ролі ў спектаклях “Вестсайдская гісторыя”, “Зялёная птушка”, “Хітрамудрая закаханая”, “Грошы для Марыі”.

А хіба можна забыць яе Кацю ў спектаклі “З каханымі не расставайцеся”? У гэтай адной са сваіх любімых роляў актрыса пражывала жыццё складанае і насычанае. Жыццё, напоўненае каханнем, страсцямі, пошукамі, расчараваннямі і надзеямі.

І цяпер Юлія Яўгенаўна гатова адказаць на некалькі маіх пытанняў.

— Юлія, сапраўды, многія вашы сцэнічныя гераіні, створаныя на сцэне Мінска, Пецярбурга, расставаліся з мінулым, са звыклай жыццёвай пуцявінай, набываючы новую. Не пазбегнулі такога лёсу і вы, калі не пабаяліся пайсці ад заваяванага поспеху, прызнання і ў росквіце творчай кар’еры вырашылі пакінуць сцэну. Па тым часе гэта быў рашучы ўчынак, які запатрабаваў ад вас многіх якасцей. Па сутнасці, усё давялося пачаць з нуля. Цяпер вы аддаяце цудоўныя памкненні сваёй душы ўжо не гледачам, а сваім шматлікім вучням. Ці не вынікае з гэтага, што прафесія акцёра вас расчаравала?

— Не буду мудрагеліць і адкажу коратка, што прафесія акцёра засталася маёй першай любоўю, і ўспаміны пра гэты радасны і сумны час дагэтуль абуджаюць думку, пачашчаюць біццё сэрца.

Ведаеце, нехта з вядомых майстроў сцэны добра зазначыў, што “тэатр лепш пакідаць на пяць гадоў раней, чым на пяць хвілін пазней...” Тады, калі вырашыла пакінуць сцэну, на жаль, не ведала гэтай думкі, але, як бачыце, інтуітыўна зрабіла амаль аналагічны ўчынак.

— З дзіцячых гадоў вы не толькі бачылі святло куліс, чулі апладысменты, але ведалі і карпатлівую працу акцёраў, якую яны ўкладвалі ў стварэнне роляў. У сувязі з гэтым не магу не ўспомніць у нашай гутарцы вашых бацькоў: бацьку Яўгена Максімавіча Палосіна, акцёра вельмі яркага камедыйнага таленту, які больш за трыццаць гадоў аддаў развіццю беларускага тэатра. Не магу не згадаць, што з 1939 года ён пачаў сваю творчую дзейнасць у Гомельскім рускім драматычным тэатры, потым быў у франтавой брыгадзе гэтага калектыву. Пазней многія гады аддадзены вашым бацькам сцэне Дзяржаўнага рускага тэатра імя Горкага ў Мінску. Думаю, яшчэ многія гледачы памятаюць створаныя ім каларытныя вобразы людзей з народа, якіх ён надзяліў шчодрасцю, цеплынёй, мяккім гумарам і лірызмам. За лепшыя свае ролі ў спектаклях “Варвары”, “Улада цемры”, “Брэсцкая крэпасць”, “Галоўная стаўка”, “Аптымістычная трагедыя”, “Узнятая цаліна” і многія іншыя ён быў ганараваны званнем Заслужанага артыста Беларусі, а пазней — і народнага артыста СССР. Шкада, што яго ўжо няма з намі, але яго імя засталося ў глядацкіх сэрцах, многіх кнігах і артыкулах па тэатральным мастацтве.

Доўгія гады ў гэтым жа тэатры працавала ваша маці Елізавета Сямёнаўна Весніна, Заслужаная артыстка Беларусі, якая цяпер жыве з вамі. Думаю, яна можа пацвердзіць маю думку пра тое, што для сапраўднага таленту ці прафесійнага майстэрства ўласціва пастаяннае імкненне да новага.

Цяпер вы маеце вялізны вопыт працы і актрысы, і настаўніка. Скажыце, калі ласка, што, на вашу думку, спалучае гэтыя, здавалася б, дзве розныя прафесіі?

— Перш за ўсё дзякуй за памяць пра маіх бацькоў. Яны сапраўды многа зрабілі для развіцця тэатральнага мастацтва на Беларусі, і я шмат чаму ў іх навучылася. Што ж датычыць непасрэдна вашага пытання, магу сказаць, што асабіста для мяне асаблівых адрозненняў прафесіі акцёра ад прафесіі настаўніка не існуе. Скажам, калі тэатр — мастацтва калектыўнае і тут многае залежыць ад рэжысёра, ігры партнёраў, то настаўнік за ўсё адказвае сам. Чалавек, які марыць аказацца на асветленай сцэне і толькі прымаць захопленыя авацыі, не мае нічога агульнага з сур’ёзным мастаком.

— А ці ёсць тое самае галоўнае, што вы цэніце больш за ўсё ў акцёрах — вашых былых партнёрах па сцэне — і ў цяперашніх калегах — настаўніках?

— Кажуць, што жыццё — кароткае, а майстэрству трэба доўга вучыцца. Таму лічу, што шлях акцёра і педагога — гэта шлях пастаяннага самаўдасканалення, руху да Абсалюту. Хачу згадаць вядомага беларускага акцёра, рэжысёра і педагога Д.А.Арлова, які рабіў са студэнтаў у першую чаргу людзей, а потым ужо — акцёраў. Стараюся гэтага не забываць і выхоўваць так сваіх вучняў.

— Ведаючы, як многа часу вы ўдзяляеце падрыхтоўцы да кожнага са сваіх урокаў, як адказна да іх ставіцеся, што, ужо маючы адну вышэйшую адукацыю, вы вырашылі скончыць Пецярбургскі універсітэт, не магу не пацікавіцца вашым меркаваннем пра тое, ці лёгка стаць добрым педагогам?

— Упэўнена, што як бы паспяхова чалавек ні скончыў ВНУ, якім бы таленавітым ні быў, не дасягне ён прызнання сваёй працы і не будзе добрым педагогам, калі пастаянна, з дня ў дзень, не будзе карпатліва працаваць над сабой.

Галоўнае ў настаўніку — яго асоба, яго духоўны багаж, чалавечыя якасці. Гэта не толькі эрудыцыя, адукаванасць, але і выхаванне ў сабе волі, сумленнасці, паэтычна-вобразнага ўспрыняцця жыцця, душэўнай тонкасці, чуйнасці.

Уяўляеце, калі б гэта было лёгка, значна больш людзей змаглі б дамагчыся поспеху. У любую гістарычную эпоху было шмат людзей, якія ціха марылі быць вялікімі, скажам, акцёрамі, паэтамі, і многія з іх прыклалі нямала настойлівых намаганняў, каб стаць такімі. Мабыць, і імёны паэтаў, у якіх вучыўся Дантэ, засталіся ў гісторыі таму, што ён не толькі вучыўся у іх, але яшчэ і таму, што яны самі былі творцамі.

— Тут, у Піцеры, недалёка да вашага дома, ведаю, жыве вядомы драматург Аляксандр Валодзін. Памятаю, некалі ён прыязджаў у Мінск на вашу творчую вечарыну ў Доме мастацтваў, дзе вы ігралі ўрыўкі з яго п’есы “З каханымі не расставайцеся”. Дагэтуль выразна памятаю і той вечар, і, канешне, гэты спектакль ТЮГа ў пастаноўцы Мікалая Шэйко, асабліва яго заключную сцэну, і лічу яе вашым сапраўдным акцёрскім поспехам. У чым, на вашу думку, адрозненне поспеху ад няўдачы?

— На жаль, не сустракаю Аляксандра Майсеевіча Валодзіна, але апошнія ягоныя кнігі прачытала. Я сыграла дзве яго Каці ў спектаклях “Пяць вечароў” і “З каханымі не расставайцеся”. Гэтыя перыяды для мяне незабыўныя.

Што ж да вашага пытання адносна поспеху, то лічу цяпер, што ён можа прывесці да завышанай самаацэнкі. Відаць, лепш трымацца залатой сярэдзіны.

— Цікава, у чым жа цяпер ваша крэда, перакананні?

— Перш за ўсё хачу, каб з маімі вучнямі ў нас было поўнае ўзаемаразуменне, а гэта дапаможа і ім, і мне набыць вялікую свабоду, раскаванасць. Усё, што тычыцца галоўнага — маёй працы — я стараюся адысці ад залішняй мітусні, непатрэбных размоў, мішуры.

Калі раней маё жыццё было падпарадкавана тэатру, сцэне, то ўжо многія гады — школе і вучням. І гэта нялёгка. Быць педагогам цяжка. Але жыць без школы для мяне немагчыма.

Я перакананая, што чалавек павінен заўсёды валодаць сваім светам і некаторым запасам думак, быць непарыўна звязаны з мінулым, жыць цяперашнім днём і імкнуцца да будучыні. Я апантаная ідэяй і ўпарта працягваю верыць, што “прыгажосць выратуе Свет!”

— Гэта вельмі здарова, што вы застаецеся аптымістам. Што ж тады, дазвольце даведацца, чакае ўсіх нас у будучым?

— Магчыма, надыдзе новае Рускае і Беларускае Адраджэнне! Для гэтага нам трэба паверыць у сябе, не ўскладаючы асаблівых надзей на чыю-небудзь дапамогу збоку. Знайсці свой шлях, заснаваны на веры ў свае сілы, у сваю працаздольнасць — вось, бадай, галоўнае.

Не можа быць, каб адна шостая частка свету так доўга знаходзілася ў стане заняпаду, штучна аддзяляючы сябе ад усяго мэтанакіраванага чалавецтва.

— Слухала вас, і мне чамусьці згадаліся радкі Пушкіна: “Мы рождены для вдохновенья, для звуков сладких и молитв”. Праўда, слова “малітва” часта забывалі, калі раней цытавалі гэтыя радкі. Ды і Дастаеўскі, калі я не памыляюся, пад словам Мір падразумяваў Бога. Вы таксама думаеце, што гэтыя два нашы геніі дарэмна слоў не прамаўлялі?

— Не магу гэтаму запярэчыць і яшчэ хачу згадаць, што опцінскі старац Нектарый гаварыў сваім чадам: “Калі ў Расіі захаваецца хоць нямнога верных праваслаўных, Гасподзь яе памілуе”.

Як і мільёны людзей майго пакалення, я была выхавана ў бязбожнасці. Да хрышчэння прыйшла самастойна ўжо ў сталым узросце. Цяпер упэўнена, што атэізм і ў Расіі, і ў Беларусі прывёў да разбуральных наступстваў у сферы духоўнай культуры. Біблія — адна з найвялікшых з’яў у гісторыі чалавецтва. Думаю, што наша моладзь павінна яе ведаць, вывучаць у школе. Гэта дапаможа павысіць узровень духоўнай культуры нашага падрастаючага пакалення. Вельмі шкадую, што не змагла раней вывучаць яе разам з сынам, можа, гэта атрымаецца зрабіць ужо з унукам Лёвушкам. Як мудра заўважыў усёведны Эклезіяст: “Усяму свой час, і час усякай рэчы пад небам”.

— Вы ўспомнілі пра Лёвушку. А я нядаўна павяла сваю ўнучку Святлану ў мінскі ТЮГ, каб пазнаёміць яе з любімым тэатрам свайго дзяцінства, пастарацца і ў яе душы выклікаць гэткія ж цудоўныя пачуцці, што некалі хвалявалі нашых равеснікаў. Колькі ёй ні тлумачыла, што вы ўжо даўно не працуеце ў тэатры, але яна ўсё роўна спрабавала знайсці сярод фатаграфій іншых акцёраў і вашу фатаграфію. Як вы лічыце, ужо з пункту гледжання педагога, ці можа тэатр уплываць на лёсы маленькіх гледачоў?

— Безумоўна. Бо мы ўсе родам з дзяцінства, і я таксама расла разам з многімі героямі маіх любімых спектакляў, старалася нават пераймаць іх. Ніхто ніколі мяне не разупэўніць у тым, што тэатр і для дарослых, і для дзяцей назаўсёды застанецца духоўным узбагачэннем.

— Усе мы жывём у няпросты час. І як тут, у Піцеры, зноў не згадаць Ф.М.Дастаеўскага і яго думку пра тое, што “ў рускай душы ёсць патрэбнасць у пакуце ўсюды і ва ўсім...”?

— Думаю, што пасля Фёдара Міхайлавіча ўсе мы так многа пакутавалі, што гэтая канцэпцыя, на маю думку, сёння, магчыма, састарэла. Хоць пакуты павінны рабіць людзей больш высакароднымі, толькі тады ў чалавеку абуджаецца сіла духу.

— Напэўна, цяпер настаўнікам як у Расіі, так і на Беларусі жывецца нялёгка. Што дапамагае вам не падаць духам, жывучы ў нашым увогуле дастаткова складаным свеце?

— Зусім лёгкага жыцця быць не можа. Вы са мной пагодзіцеся, што раней настаўніку, акцёру жылося таксама няпроста. Гэтаму ёсць многія прыклады класічнай літаратуры. Таму трэба проста жыць і любіць жыццё. Мой дзень поўнасцю складаецца з працы ў школе з падлеткамі, і можна сказаць, што маё жыццё — гэта і ёсць мая праца.

— Канешне, на працы, як і ў большасці з нас, праходзіць вялікая частка жыцця. Вы калі-небудзь адпачываеце, у рэшце рэшт?

— Хочаце анекдот? Сустрэліся неяк двое сяброў. Разгаварыліся. Адзін у другога пытаецца:

— Ты курыш?
— Не.
— П’еш?
— Не.
— За дзяўчатамі бегаеш?
— Не.
— Як жа ты расслабляешся?!
— А я не напружваюся.

Вось гэтак і я. Жарт, канешне, але з доляй праўды. Бо я люблю сваю справу. А значыць, у радасць яна мне, і гэта шчасце...

...У заключэнне хачу вярнуцца да таго, з чаго пачала: са шчырым, жыццярадасным чалавекам лёгка. Вось чаму кожны раз, бываючы ў Пецярбургу, абавязкова зноў і зноў хочаш пабываць у гасцінным доме на вуліцы Рэнтгена, каб сустрэцца з Юліяй Палосінай — актрысай і педагогам. На жаль, пра многае нам заўсёды не хапае часу пагаварыць. Вось і гэтая размова была непрацяглая. Аднак, успамінаючы цяпер шматлікія сустрэчы з гэтым цікавым чалавекам і субяседнікам і ў Мінску, і ў Піцеры, згадваю нашы размовы пра навінкі літаратуры, музыкі і мастацтва Расіі і Беларусі, дарагія сэрцу імёны вядомых людзей.

А хіба можна забыць нашы прагулкі па дзівосным горадзе-музеі, калі мы заўсёды запавольвалі крокі ля самых любімых мясцін, звязаных з жыццём і творчасцю Пушкіна, Дастаеўскага, Чайкоўскага, Блока, Гумілёва, Мярэжкоўскага, Гіпіус, Ахматавай..?

У апошнюю нашу сустрэчу мы разважалі пра маналітнасць рускай і беларускай культуры і ўспаміналі, што сярод беларусаў па паходжанні быў Дзмітрый Шастаковіч — унук паўстанца 1863 года, што балерыны Азарэвіч са Шклова арганізавалі балетную школу ў Пецярбургу, а продкі Ф.Дастаеўскага былі шляхцічамі Пінскага павета і з’яўляліся дзяржаўнымі дзеячамі ў Вялікім княстве Літоўскім, імя Аляксандра Блока звязана з яго знаходжаннем у в.Лапаціна Пінскага раёна падчас першай сусветнай вайны.

Гаварылі, што сярод беларусаў па паходжанні — Ф.Глінка, Д.Пісараў, А.Грыбаедаў, А.Твардоўскі, А.Грын, І.Ісакоўскі, Ю.Алеша і многія іншыя.

Не забыла мая субяседніца і тое, што Сімяон Полацкі быў выхавацелем першага расійскага імператара Пятра Вялікага і што многія беларусы ўзялі ўдзел на ўзвядзенні знакамітага Ісакіеўскага сабора.

Ва ўсім, што гаварыла Юлія Палосіна, зусім не адчувалася жадання нешта перабольшыць, некага павучаць. Яна такая і ёсць — нязменна прамая і сумленная ў меркаваннях, валявая, не любіць пустых размоў, абыякавая да пахвал. Часам нават здаецца, што яна жыве ў нейкім сваім, крыху ілюзорным свеце. Але гэта да пары, пакуль яна не пераступіць парог школы і не акунецца ў сваю любімую працу. Тут яна заўсёды актыўная і нястомная, працуе з поўнай аддачай. І хочацца пажадаць ёй гэтага яшчэ на доўгія гады.

Ліда БЕСПРАЗВАНАЯ.

НА ЗДЫМКУ: Юлія ПАЛОСІНА.

Кнігавыданне

Ці ж не дакор гэта нам?

Мяркую, вельмі ўсцешаны айчынныя прыхільнікі кнігі тым, што ў апошнія гады ў нашай краіне з’явілася шмат новых выдавецтваў (іх разам з дзяржаўнымі — каля 500). Значыць, кніжны рынак штодня прырастае, здольны задаволіць як патрэбы, так і густы самых вытанчаных “гурманаў” кнігі.

Міжволі станеш усведамляць, што кніга становіцца характэрным атрыбутам грамадства, якое крочыць шляхам цывілізаваных дзяржаў і якому ўласціва далучэнне да сусветнай культуры.

Ды так і павінна быць. Беларусь — радзіма Францыска Скарыны, першадрукара ўсходніх славян. Кніга на Беларусі была і будзе ў пашане!

Ну а тое, што іншы раз да нас трапляюць выданні (найчасцей з суседняй Расіі) у выглядзе нібыта мастацкай літаратуры пра насілле, гвалт, нахабства, рознае плюгаўства — гэта, мабыць, трэба спісаць на выдаткі часу...

Праўда, іншы раз даводзіцца натыкацца на неразуменне тых, хто адказвае за распаўсюджванне кнігі...

У свой час пашчасціла займець кнігу Лідзіі Савік “Космас беларуса”. На тытульным лісце было пазначана, што гэта жыццяпіс Барыса Уладзіміравіча Кіта, асветніка, вучонага. Былы выкладчык матэматыкі Віленскай беларускай гімназіі стаў на Захадзе прафесарам многіх універсітэтаў, адным з вядучых амерыканскіх даследчыкаў у галіне ракетнай тэхнікі і ракетнага паліва.

Уразіла першае азнаямленне з выданнем. Цвёрдая вокладка, афармленне выканана з густам, тэкст ілюструюць шматлікія чорна-белыя і каляровыя здымкі, змешчана мноства копій дакументаў, завяршае кнігу імянны паказальнік. Карацей кажучы, вытрыманы ўсе патрабаванні, якія прад’яўляе выдавецкая практыка да навукова-папулярнага выдання.

Знайшлося месца і для звестак пра аўтара. Яны пададзены коратка, інфарматыўна. Лідзія Сымонаўна — пісьменніца, крытык, літаратуразнаўца, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры НАН, дацэнт Беларускага універсітэта культуры, у 1995 г. абрана ганаровым акадэмікам Міжнароднай акадэміі навук Еўразіі.

Больш дэталёвае знаёмства з кнігай прывяло да высновы, што гэта, па сутнасці, выданне пра настаўніка. Менавіта настаўніцкая прафесія прывяла Барыса Кіта да вышынь навукоўца сусветнага ўзроўню.

Няўжо кнігу выпусціла “Беларуская энцыклапедыя” імя Петруся Броўкі ці акадэмічнае выдавецтва “Беларуская навука”? Тут рэдактары — майстры сваёй справы, вызначаюцца дасведчанасцю пры падрыхтоўцы навуковага апарату кнігі.

Выявілася, што кніга ўбачыла свет дзякуючы выдавецтву з экзатычнай назвай “Пейто”. Вельмі нетутэйшае слова. Згодна грэчаскай міфалогіі, так называлася адна з багінь старажытнасці.

Пасля ў поле зроку трапілі іншыя кнігі гэтага выдавецтва. У прыватнасці, выданні з серыі “Ведаць свой край Беларусь” Віктара Грыбко “Іванск” і Уладзіміра Цейкіна “Хальч”. Прыйшоў да вываду, што выдавецтва ўвогуле спецыялізуецца на выпуску літаратуры па краязнаўству. Вось табе і выдавецтва, якое названа нянаскім словам! Пра гэта кажу дырэктару выдавецтва, журналісту Віктару Хурсіку, гарачаму прыхільніку як краязнаўства, так і ўвогуле гісторыі Беларусі.

Трапіў, што ні на ёсць, у масць. Віктар Уладзіміравіч расказаў, што арыентуецца ў асноўным на настаўнікаў, выкладчыкаў гісторыі. Праўда (зрабіў агаворку), у першую чаргу на тых, для каго ведаць гісторыю свайго краю і прапагандаваць яе — не службовы абавязак, а натуральнае імкненне душы. А гэта, лічы, мяжуе з неабходнасцю засесці за пісьмовы стол, занатаваць уведанае, прачулае...

Рэдакцыя газеты паведамляла пра выхад краязнаўчага нарыса настаўніка гісторыі Віктара Грыбко. Аднак, расказваючы пра “Пейто”, яго сціплы ўнёсак у справу выпуску краязнаўчай літаратуры, немагчыма абысці факты, якія тычацца гэтай кнігі, яе аўтара. Так, Генадзь Сагановіч, вядомы ў краіне гісторык-навуковец, хораша і праніклнёна ў канцы кнігі сказаў пра сябра — сакурсніка па гістарычным факультэце Мінскага педінстытута. Спакусліва не прывесці яго словы ў адрас Віктара Вільгельмавіча: “...яго публіцыстычны дэбют з нарысам па гісторыі Іваншчыны для мяне асабліва радасны. Упэўнены, што гэта толькі пачатак, што творчы патэнцыял гэтага самародка напоўніцу выявіцца і ў друкаваным слове”.

А яшчэ навукоўца пераканаўча зазначыў, што Віктар Вільгельмавіч “... мог бы даўно насіць рэгаліі гісторыка з навуковай ступенню і займаць адпаведную пасаду на адной з універсітэцкіх кафедраў або ў нашым Інстытуце гісторыі”.

Ды не перашкаджае яму, відаць, быць гісторыкам-краязнаўцам і пасада школьнага настаўніка. Яшчэ яскравей праступае грунтоўнасць яго падрыхтоўкі, кампетэнтнасць, улюбёнасць у справу. Так можна меркаваць, зыходзячы з ягонай публікацыі. У кнізе пададзены не толькі тапанімічная, археалагічная і гістарычная характарыстыкі навакольля вёскі. Большая частка краязнаўчага нарыса прысвечана гісторыі сённяшняй вёскі. І тут настаўнік па-асабліваму скрупулёзны як гістарыёграф-летапісец.

У школе каля дзесяці гадоў дзейнічае гісторыка-краязнаўчы гурток. Настаўнік праводзіць падарожжы і экскурсіі. Як зазначае ў прадмове Віктар Вільгельмавіч: “У паходах, падарожжах і экскурсіях вучні пазнавалі гісторыю сваёй зямлі. У 1995 годзе ў Іванскай сярэдняй школе быў створаны гісторыка-краязнаўчы музей”.

Да гісторыі вёскі Хальч Веткаўскага раёна звярнуўся старшыня Хальчанскага сельсавета, настаўнік па адукацыі Уладзімір Цейкін. Знаўца веткаўскага наваколля, вясковы філосаф і гісторык, ён па-майстэрску намаляваў партрэты не толькі вядомых землякоў мінуўшчыны, але і сучаснікаў, жыхароў сённяшняй вёскі. Разважанні Уладзіміра Цейкіна пра месца чалавека ў жыцці, пра грамадства, роздум пра будучае з’яўляюцца прыкладам служэння, вернасці сваёй прафесіі.

Калі рыхтаваў да друку гэту нататку, Віктар Уладзіміравіч паведаміў, што “Пейто” выдала аўтабіяграфічную аповесць вядомага на Случчыне настаўніка Аляксея Навіка “На краі”. Яго мемуары дазваляюць вачыма сведкі паглядзець на гістарычныя працэсы, што адбываліся на Беларусі пачынаючы з 30-х гадоў XX стагоддзя. Праз лёсы яго родных і знаёмых аўтар здолеў прасачыць няпростыя пошукі чалавекам шчасця і праўды ў такі цяжкі перыяд. І дасягае гэтага Аляксей Андрэевіч на прыкладзе жыхароў роднай вёскі Іграева.

Вось табе і выдавецтва, названае нетутэйшым словам. Гэта ж трэба быць такім энтузіястам, каб па-навуковаму, няхай і на мікраўзроўні, займацца гістарыяграфіяй, лёсам пэўнай сям’і, асобы.

Як высветліў, падобным (з вялікай колькасці камерцыйных, прыватных выдавецтваў) займаецца толькі “Пейто”. Кнігі, брашуры, выдадзеныя ім, вельмі прыйдуцца даспадобы настаўнікам гісторыі. Больш таго, яна паслужаць своеасаблівым прыкладам, узорам для настаўніка гісторыі творчага складу, які не абмяжоўваецца адным толькі выкладаннем прадмета.

Задума, падрыхтоўка рукапісу — толькі палова справы. А як увасобіць гэта ў кнігу, брашуру? На гэта ж патрэбны вунь якія сродкі!

— Так, — адказаў Віктар Уладзіміравіч. — Кніга пра Іванск выдадзена дзякуючы фінансавай падтрымцы праўлення мясцовага калгаса “Беларусь” — буйнога сельскагаспадарчага прадпрыемства Чашніцкага раёна (старшыня праўлення Віктар Антонавіч Клёс).

Вельмі прыкра, працягваў Віктар Уладзіміравіч, што кнігі па краязнаўству застаюцца па-за ўвагаю дзяржаўных структур, таму і даводзіцца абмяжоўвацца малымі тыражамі. Яшчэ больш прыкра ад таго, што распаўсюдзіць іх — таксама вялікая праблема. Наша ініцыятыва па выданні кніг не знайшла належнай падтрымкі ў дзяржаўных установах культуры і адукацыі. Так, Гродзенская абласная бібліятэка і прадпрыемства “Гроднакніга” наадрэз адмовіліся набываць і даносіць да чытача нашы выданні. Нядаўна вярнуліся кніжкі і афіцыйная адмова з абласной бібліятэкі Віцебска. Адмаўляецца ад іх рэалізацыі і Цэнтральная кнігарня сталіцы.

І што — апускаць рукі? Выдавецтва мае намер працягваць выпуск згаданай серыі брашур пра вёскі Беларусі.

Уладзімір НОВІК.

P.S. Шаноўны Віктар Уладзіміравіч! Вы на карысць настаўнікаў вучнёўскай моладзі робіце вельмі добрую справу.

У свой час вялікі К.Ціміразеў пісаў, што той, “хто апрацоўвае зямлю, з’яўляецца жыццёвай апорай усёй нацыі, што ён, а не хто іншы, стварае ў самым простым сэнсе тыя ўмовы, без якіх не працавалі б ні яе рукі, ні яе думка”.

Ці не дакор гэта нам?

Цікаўным

Куды паставіць ложак?

Мудра выказаўся шэкспіраўскі Гамлет: “Ёсць шмат чаго на свеце, сябар Гарацыо, што і не снілася нашым мудрацам”. Аказваецца, што існуюць участкі Зямлі, якія шкодна ўздзейнічаюць на наша здароўе.

Эксперыментальна даказана, што ўся Зямля, нібы мерыдыянамі і паралелямі, “разрысавана” геабіялагічнай сеткай так званых “ліній Хартмана”, якія праходзяць з поўначы на поўдзень на адлегласці каля 2 метраў адна ад адной, і з усходу на захад — праз кожныя 2,5 метра. Такім чынам, наша жыллё, рабочае месца, агарод падзелены на нявідныя прамавугольнікі 2 х 2,5 метра, абмежаваныя чатырма “вугламі” — месцамі перакрыжавання ліній. Людзі, якія большую частку свайго жыцця праводзяць на гэтых “перакрыжаваннях”, рана ці позна хранічна захворваюць, у іх развіваюцца пастаянныя галаўныя болі, бяссонніца, пагаршэнне памяці, скачкі ціску, рэўматызм, нават туберкулёз і анкалагічныя захворванні. Сутнасць з’явы пакуль не ўстаноўлена, ды нам з вамі яна і ні да чаго: галоўнае, як вызначыць гэтую сетку!

Па рэцэпту балгарскага спецыяліста І.Мілева, прывяжыце на нітку масіўнае кальцо ці груз (з немагнітнага матэрыялу) такой формы, каб можна было наглядаць яго вярчэнне. Сам Мілеў карыстаецца вялікай бурштынавай пацеркай, можна скарыстаць таксама медны бранзалет. Спачатку абследуйце ложкі і рабочыя месцы, павольна павадзіце над імі сваім прыборам. Трапіўшы на лінію Хартмана, груз пачне гойдацца, на перакрыжаванні пачне круціцца. Пасярод сеткі ён нерухомы. Паколькі ўсе ніткі кручаныя, перад пачаткам работы патрэбна даць вашаму прыбору прыйсці ў раўнавагу — няхай павісіць, пакуль не супакоіцца. Ваш ложак і пісьмовы стол павінны стаяць унутры прамавугольніка, не трапляючы на лініі і тым больш на перакрыжаванні. Такім жа чынам абследуйце ўсё ваша жыллё, агарод, памяшканні для дамашняй жывёлы. Даследаванне праводзьце ў сканцэнтраваным стане, спакойна, адключыўшыся ад турбот. Можа не адразу атрымацца, паўтарыце вопыт у розныя дні і розны час сутак.

Прыгледзьцеся да паводзін дамашніх жывёлін: сабакі ніколі не лажацца на “перакрыжаваннях” (стараюцца застацца ўнутры прамавугольніка), а кошкі — наадварот.

Некаторыя вучоныя гавораць, што можна нейтралізаваць шкоднае ўздзеянне перакрыжавання ліній, калі пакласці пад ложак на перакрыжаванне люстэрка шклом да падлогі, мармуровую пласціну, скрынку з глінай, нават некалькі тугіх звязак часнаку ці цыбулі.

Падрыхтавала
Аліна ЯНКОЎСКАЯ.

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь выказвае глыбокае спачуванне намесніку начальніка Галоўнага ўпраўлення вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі Браніславу Віктаравічу Дашкевічу з прычыны напаткаўшага яго вялікага гора — смерці БРАТА.

Паведамляе ДАІ

Засцеражэце ад небяспекі

Што можа быць страшней за смерць, а тым больш смерць дзіцяці? Менавіта з гэтым горам даводзіцца часта сустракацца работнікам медыцыны і праваахоўных органаў, супрацоўнікам Дзяржаўтаінспекцыі.

У мінулым годзе ў Мінску ўчынена 701 дарожна-транспартнае здарэнне з пацярпелымі ў іх грамадзянамі, з іх 90 — з удзелам падлеткаў, якія не дасягнулі шаснаццацігадовага ўзросту. У гэтых аварыях двое дзяцей загінулі і 90 атрымалі раненні рознай цяжкасці, у сувязі з чым праходзілі курс рэабілітацыі ў лячэбных установах горада. Найбольш частыя раненні пры аварыях — гэта чэрапнамазгавыя траўмы, пераломы і ўдары канечнасцей.

Найбольш уражваюць аварыі са смяротным зыходам. На тэрыторыі Кастрычніцкага раёна Мінска на Мінскай кальцавой аўтамабільнай дарозе адбылося сутыкненне двух аўтамабіляў — МАЗа і Фальксваген-Джэта. У выніку загінуў хлопчык 1998 года нараджэння, які знаходзіўся ў салоне легкавой аўтамашыны.

На тэрыторыі Першамайскага раёна сталіцы вадзіцелем легкавой аўтамашыны быў зроблены наезд на дзяўчынку 1989 года нараджэння, якая пераходзіла праезную частку дарогі па-за пешаходным пераходам.

У параўнанні з аналагічным перыядам мінулага года колькасць дарожна-транспартных здарэнняў зменшылася на 17,4 працэнта, колькасць параненых — на 19,6 працэнта. І гэта, канешне, радуе.

Калі прааналізаваць дзіцячы дарожна-транспартны траўматызм у залежнасці ад прыналежнасці дзяцей да дашкольных устаноў, школ і па месцы жыхарства, то відаць, што па Заводскім раёне было ўчынена 13 дарожна-транспартных здарэнняў, Маскоўскім — 17, Ленінскім — 10, Кастрычніцкім — 5, Першамайскім — 7, Партызанскім — 5, Цэнтральным — 6, Савецкім — 7, Фрунзенскім — 19, іншагароднія — 1.

Патрэбна адзначыць, што падлеткі з сярэдняй школы № 51 Цэнтральнага раёна і сярэдняй школы № 86 Партызанскага раёна тройчы станавіліся ўдзельнікамі дарожна-транспартных здарэнняў, а вучні сярэдняй школы № 71 Кастрычніцкага і № 219 Маскоўскага раёна — двойчы.

Самымі аварыйнымі месяцамі года сталі: красавік, май, чэрвень, кастрычнік. З вопыту мінулых гадоў відаць, што пік аварыйнасці з дзецьмі прыпадае на канец і пачатак навучальнага года.

Па ўзроставых характарыстыках адбылося 14 ДТЗ ва ўзросце ад 1 да 7 гадоў; з 7 да 12 гадоў — 59; з 13 — 16 гадоў — 20.

Ужо ў бягучым годзе падчас правядзення зімовых канікулаў і навагодніх святаў у сталіцы пачасціліся дарожна-транспартныя здарэнні з удзелам дзяцей. Так, 4 студзеня на плошчы насупраць цэнтральнай прахадной Мінскага мотавелазавода грузавой аўтамашынай ГАЗ-52 быў учынены смяротны наезд на дзяўчынку 1992 года нараджэння. Яна разам з іншымі дзецьмі каталася на санках з горкі ўздоўж праезнай часткі дарогі каля навагодняй ёлкі. Ішоў мокры снег, праезная частка была пакрыта льдом. Вадзіцель аўтамашыны развозіў прадукты для дзіцячых садоў.

Найбольш характэрнымі парушэннямі правілаў дарожнага руху для дзяцей з’яўляюцца: пераход праезнай часткі дарогі ў нявызначаных месцах; выхад на праезную частку перад транспартам; пераход на чырвоны сігнал святлафора; гульня на праезнай частцы.

Для таго каб не было трагедый на дарогах нашай краіны, неабходна памятаць 5 асноўных правілаў паводзін пешаходаў на праезнай частцы:

1. Пешаходы павінны рухацца па тратуарах ці пешаходных дарожках, а пры іх адсутнасці — па абочынах.

2. Пешаходы павінны перасякаць праезную частку па пешаходных пераходах, а пры іх адсутнасці — на скрыжаваннях па лініі тратуараў ці абочын.

3. На рэгулюемых пешаходных пераходах пешаходы могуць выходзіць на праезную частку пасля таго, як ацэняць адлегласць да транспартных сродкаў, іх хуткасць і пераканаюцца, што пераход будзе для іх бяспечным.

4. Выйшаўшы на праезную частку, пешаходы не павінны затрымлівацца ці спыняцца, калі гэта не звязана з бяспекай руху.

5. Пры набліжэнні транспартных сродкаў з уключанымі праблескавым маячком і спецыяльным сігналам пешаходы абавязаны ўстрымлівацца ад пераходу праезнай часткі, а тыя, хто знаходзіцца на ёй, павінны ўступаць дарогу.

Дзяржаўтаінспекцыя спадзяецца, што, растлумачыўшы дзецям названыя патрабаванні правілаў дарожнага руху, вы засцеражэце ад небяспекі не толькі сваіх дзяцей, але і людзей, якія побач з імі.

Мікалай ВАСІЛЬЕЎ,
супрацоўнік Упраўлення ДАІ
Мінгарвыканкама.

Галоўны рэдактар Алег КУЛІЦКІ

ЗАСНАВАЛЬНІК —МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
Рэгістрацыйны нумар 370.
ДЗЯРЖАЎНАЕ ПРАДПРЫЕМСТВА "ДОМ ПРЭСЫ". 22 00 13, МІНСК, вул. Б.ХМЯЛЬНІЦКАГА, 10-а

НАШ АДРАС:
220034, МІНСК, ВУЛІЦА ЗАХАРАВА, 42.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 36-91-42; першага намесніка галоўнага рэдактара — 36-53-22; намесніка галоўнага рэдактара-адказнага сакратара — 36-40-63; аддзелаў: школ - 36-43-62, праблем выхавання - 36-43-71, 36-90-63; інфармацыі - 36-41-55; ВНУ і тэхнікумаў - 36-44-25; прафтэхадукацыі, пісьмаў і сацыяльных праблем - 36-44-25; культуры - 36-41-55.

Аўтары допісаў у рэдакцыю паведамляюць сваё прозвішча, поўнасцю імя і імя па бацьку, пашпартныя звесткі (нумар пашпарта, дату выдачы, кім выдадзены пашпарт), асноўнае месца работы, зваротны адрас, нясуць адказнасць за дакладнасць фактаў і іншай інфармацыі.

Пісьмы, рукапісы, фотаздымкі і малюнкі не рэцэнзуюцца і не вяртаюцца.

Аб’явы могуць друкавацца не толькі на дзяржаўнай, але і на замежных мовах.

Меркаванне аўтараў публікацый не абавязкова адлюстроўвае пункт гледжання рэдакцыі.

Адказны дзяжурны Святлана БЕНЬ.

Друкарня выдавецтва “Беларускі Дом друку”, 220041, Мінск, праспект Ф.Скарыны, 79.
Аб’ём — два друкаваныя аркушы. Спосаб друку — афсетны. Фармат А2. Індэкс 63867.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 Замова №417
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Падпісана да друку 24.1.2001 г. у 18.10
Наклад 30.000 паасобнікаў.